

European
Commission

EU Network of
Independent Experts
on Social Inclusion

Investicijos į vaikus:
padėkime išsivaduoti iš nepalankios
socialinės padėties

[Nacionalinių strategijų tyrimas](#)

Lietuva

Šią publikaciją Europos Komisijai parengė

© Viršelio iliustracija: Europos Sąjunga

Nei Europos Komisija, nei jos vardu veikiantys asmenys nėra atsakingi už informaciją, kuri yra skelbiama šioje publikacijoje.

Publikacijoje reiškiamos nuomonės yra jos autoriaus ir neturi būti laikomos oficialia Europos Komisijos atstovų arba šalies narės pozicija.

Daugiau informacijos apie Nepriklausomų ekspertų tinklą galima rasti čia: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1025&langId=en>

© Europos Sąjunga, 2014
Cituoiant nurodyti šaltinį.

Investicijos į vaikus:

padėkime išsivaduoti iš nepalankios
socialinės padėties

Nacionalinių strategijų tyrimas

ARŪNAS POVILIŪNAS
VILNIAUS UNIVERSITETAS

LIETUVA

Turinys

Santrauka.....	7
1. Bendro požiūrio ir valdymo įvertinimas	9
1.1 Integruota daugiadimensinė strategija	10
1.2. Interesų grupių ir vaikų įtraukimas.....	12
1.2.1. Interesų grupių įtraukimas	12
1.2.2. Vaikų dalyvavimas.....	13
1.3. Bendro požiūrio privalumai, trūkumai ir rekomendacijos	13
2. Galimybė naudotis tinkamais ištekliais.....	14
2.1. Tėvų dalyvavimo darbo rinkoje rėmimo politika	14
2.2. Tėvų dalyvavimo darbo rinkoje rėmimo politikos privalumai, trūkumai ir rekomendacijos	18
2.3. Tinkamo gyvenimo lygio užtikrinimo politika.....	19
2.4. Tinkamo gyvenimo lygio užtikrinimo politikos privalumai, trūkumai ir rekomendacijos	23
3. Kokybiškų paslaugų prieinamumas.....	24
3.1. Švietimo sistemos pajėgumas padedant išsivaduoti iš nepalankios socialinės padėties	24
3.1.1. Ikimokyklinis ugdymas ir globa	24
3.1.2. Pradinis ir vidurinis ugdymas	26
3.1.3. Specialiųjų ugdymo poreikių turinčių vaikų integravimas	27
3.1.4. Rekomendacijos švietimo srityje.....	28
3.2. Sveikatos sistemos pasirengimas atliepti nepalankioje padėtyje esančių vaikų poreikius	28
3.3. Tinkamos būsto ir gyvenimo sąlygos.....	29
3.4. Rekomendacijos sveikatos ir būsto srityje	29
3.5. Neatidėliotinai tobulintini politikos aspektai	29
3.5.1. Pirmas atvejis: Holistinės ir integruotos strategijos būtinybė	29
3.5.2. Rekomendacija.....	30
3.5.3. Antras atvejis: Deinstitutionalizacija	30
3.5.4. Rekomendacijos deinstitutionalizacijos srityje	32
4. Vaikų skurdo ir socialinės atskirties mažinimas Europos semestre	33
5. Atitinkamų ES finansinių instrumentų mobilizavimas	35
6. Literatūros sąrašas.....	38

Santrauka¹

Lyginamieji duomenys atskleidžia tam tikrą vaiko gerovės politikos Lietuvoje sąstingį. Nuo 2006 m. iki 2010 m. vaiko gerovės srityje padaryta pažanga yra nežymi. Vienintele sritis, kurios dėka Lietuvos vaikų gerovės bendras reitingas pakilo, yra švietimas. Tačiau materialines gerovės, elgesio ir rizikų bei būsto ir aplinkos srityse Lietuva tebėra tarp trejeto šalių, kurios užima paskutines vietas atitinkamuose reitinguose.

2003 m. Seimas patvirtino Vaiko gerovės valstybės politikos koncepciją. 2005 m. Vyriausybė priėmė Vaiko gerovės valstybės politikos strategiją ir Vaiko gerovės valstybės politikos strategijos įgyvendinimo priemonių planą. 2012 m. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija priėmė Vaiko gerovės 2013-2018 m. programą ir Programos įgyvendinimo priemonių planą. Pagrindinis šio dokumentų paketo privalumas yra nuoseklus į vaiką orientuotas Koncepcijos požiūris. Pagrindinis trūkumas – politinės valios stygius įgyvendinti Koncepcijoje deklaruojamas nuostatas.

Lietuvos vaikų gerovės politikos privalumu laikytina stipri ir konstruktyvi opozicija. Paskutinių dviejų Vaiko teisių apsaugos kontrolierių pastangomis pavyko įtvirtinti Vaiko teisių kontrolieriaus tarnybą kaip savarankišką ir įtakingą vaiko teises ginančią instituciją. Kita reikšmingas veikėjas yra neformali nepriklausomų nevyriausybinių organizacijų aktyviai dirbančių žmogaus teisių srityje koalicija. Šiai grupei stinga galios ir išteklių pakeisti vaiko gerovės politiką, bet jos įtaka nuolat stiprėja. Iš dalies vaikų interesams atstovauja įvairios mokinių organizacijos. Paprastai šios organizacijos yra jaunimo lyderių tinklai. Vaikų gerovės politikos srityje trūksta instrumentų ir procedūrų, kaip atstovauti mažiau galimybių turinčių vaikų ir jaunimo interesams. Todėl būtina stengtis, kad kuo daugiau vaikų turėtų realias galimybes dalyvauti priimant su jais susijusius sprendimus.

Strategijų, kaip skatinti tėvų dalyvavimą darbo rinkoje, sąrašas nėra ilgas. Pagal Užimtumo rėmimo įstatymą, į sąrašą asmenų, kurie yra papildomai remiami darbo rinkoje, patenka tėvai arba globėjai, auginantys vaiką iki 8 metų arba neįgalų vaiką iki 18 metų. Užimtumo rėmimo priemonės apima bendras užimtumo skatinimo paslaugas, aktyvias darbo rinkos politikos priemones ir užimtumo skatinimo programas. Deja, Lietuvos darbo birža nerenka informacijos apie papildomai remiamų asmenų grupes, todėl neįmanoma įvertinti užimtumo skatinimo strategijų efektyvumą pagal skirtingas grupes. Apskritai Aktyvių darbo rinkos priemonių vaidmuo darosi vis svarbesnis. Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas netiesiogiai reguliuoja tėvų dalyvavimą darbo rinkoje. Dabartinės įstatymo nuostatos yra nukreiptos į priklausomybės nuo socialinių pašalpų mažinimą. Ekspertai šių naujų pataisų poveikį vaikų gerovei vertina prieštaringai.

Įvairių strategijų priemonės, suteikti vaikams tinkamas gyvenimo sąlygas, apima socialinio draudimo ir socialines pašalpas. Socialinio draudimo pašalpos iš esmės apsaugo šeimų pajamas per pirmuosius metus po vaiko gimimo. Sugrįžimą į darbo rinką komplikuoja didelis nedarbo lygis ir vaiko priežiūros paslaugų stygius. Kadangi socialinio draudimo pašalpos mokamos apsidraudusiems asmenims, tik du trečdaliai šeimų turi teisę gauti šias pašalpas. Krizės metu pradėta socialines pašalpas skyrimą, įvertinus pajamas ir turtą. Įvedus šią socialinės pašalpos skyrimo tvarką, gaunančiųjų Vaiko pašalpą sumažėjo daugiau nei 4 kartus.

¹ Skaitytojai turėtų žinoti, kad ši ataskaita buvo baigta rengti 2013 m. rugsėjo mėnesį, todėl joje neanalizuojami nei vėlesni duomenys, nei vėliau padaryti sprendimai.

Socialinio teisingumo švietime analizė parodė, kad „Lietuvoje skirtingų socialinių grupių galimybės dalyvauti skirtinguose švietimo lygmenyse skiriasi, ir tai galima traktuoti kaip socialiai neteisingą reiškinį. Kalbant apie ikimokyklinį ugdymą, geriausias galimybes dalyvauti turi vaikai, kurie priklauso miesto gyventojų grupei, yra iš nevienišų tėvų šeimos ir šeimų, kuriose nėra neįgalių narių ir šeimų, kuriose nėra vaikų iki vienerių metų. Kalbant apie vidurinį mokslą, palankesnes sąlygas turi tie, kurių šeimose bent vienas iš šeimos narių turi aukštąjį išsilavinimą, yra miesto gyventojai ir šeimoje yra tik vienas vaikas“ (Žalimienė et al. 2011: 85, 86).

Neformali nevyriausybių organizacijų, dirbančių žmogaus teisių srityje, koalicija pabrėžia prieštaravimą tarp ideologiškai nulemtu biomedicininio modelio dominavimo ir psichosocialinio poveikio ignoravimo. Koalicija tvirtina, kad Lietuvoje sprendžiant kai kurias sudėtingas visuomenės ir vaikų gyvenimo problemas, dominuoja redukcionistinis biomedicininis požiūris, ir ragina kuo greičiau pereiti prie psichosocialinio požiūrio socialinės politikos srityje.

Būtinų sprendimų reikalinga sritis yra deinstitutionalizacija. Neaišku, ar patvirtintos Deinstitutionalizacijos strateginės gairės yra pirmieji tikrų pokyčių ženklai – ar bus dar vienas nesėkmingas bandymas įveikti sistemos palikimą. Tik po to, kai šios gairės transformuosis į politinius sprendimus, bus pagrindo manyti, kad padėtis keičiasi. Pavyzdžiui, dauguma vaikų namų priklauso savivaldybėms, kurios turi savo interesų ir yra pakankamai nepriklausomos, kad galėtų pasipriešinti deinstitutionalizacijos procesui.

Skirtingų Lietuvos vaiko gerovės politikos aspektų analizė leidžia teigti, kad vaikas yra nustumtas į socialinės politikos pakraštį. Fragmentiškai vaiko gerovės politikai stinga nuoseklumo ir politinio palaikymo. Vaiko gerovės programa ir Programos įgyvendinimo priemonių 2013-2018 m. planas neapima sveikatos, gyvenimo sąlygų, švietimo, vaikų dalyvavimo, skurdo rizikos prevencijos klausimų. Tam, kad vaiko gerovės politika pajudėtų iš socialinės politikos periferijos, būtina parengti integruotą ir holistinę nacionalinę strategiją. Todėl „būtina stiprinti vaikų teises ir rinktis į vaiką orientuotą požiūrį /.../ suformuluoti aiškius įrodymais pagrįstus politikos tikslus /.../ skatinti integruotą ir koordinuotą politikos formavimą ir taikymą /.../ įtraukti vaikus tarp pagrindinių socialinės politikos temų“ (Frazer, Marlier 2012:21, 22).

1. Bendro požiūrio ir valdymo įvertinimas²

„1990 m. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, šalyje įvyko daug sudėtingų pokyčių. Reformuojant vaiko apsaugos sistemą ir atitinkamas paslaugas, tokias kaip sveikatos, švietimo ir socialinės paslaugos, taip pat paslaugos rizikos grupių vaikams ir šeimoms buvo ir laimėjimų, ir nesėkmių. Per paskutinius 20 metų paramos šeimai ir vaiko apsaugos paslaugų srityje buvo įdiegta daug naujovių, o pirmas dešimtmetis (1990-2000 m.) buvo daug žadančių ir įspūdingų permainų metas“ (Independent Human Rights NGOs 2012: 4).

Lyginamieji duomenys atskleidžia, kad Lietuvoje vaiko gerovės politikoje esama tam tikro sąstingio. Tą įrodo vaiko gerovės 2006-2007 m. ir 2012 m. palyginimas. 2007 m. ir 2013 m. UNICEF paskelbė ataskaitas apie vaiko gerovę turtingose šalyse (UNICEF 2007 ir UNICEF 2013). Pirmojoje ataskaitoje (UNICEF 2007) padėtis Lietuvoje analizuojama tik epizodiškai ir į bendrą reitinguojamų šalių sąrašą Lietuva nebuvo įtraukta. Todėl šioje ataskaitoje remiamasi kitu šaltiniu, kuris pritaikė tokią pat metodologiją ir įtraukė Lietuvą į analizuojamų šalių sąrašą.

2009 m. Jonathanas Bradshaw ir Dominicas Richardsonas paskelbė straipsnį „Vaiko gerovės indeksas Europoje“ (Bradshaw, Richardson 2009), kuriame apibendrina vaiko gerovės indikatorių integravimą į ES socialinius indikatorius rezultatus ir sukonstravo vaiko gerovės indeksą. Šiame straipsnyje autoriai analizavo kartu su kitų šalių ir Lietuvos duomenis. J. Bradshaw ir D. Richardsonas palygino vaiko gerovę 27 ES šalyse ir Norvegijoje bei Islandijoje. Lyginamoji analizė atlikta pagal 43 indikatorius, kurie remiasi 2004-2006 metų administraciniais ir apklausų duomenimis, apimančiais septynias sritis: sveikatą, subjektyvią savijautą, tarpasmeninius santykius, materialinius išteklius, švietimą, elgesį ir rizikas, būstą ir aplinką. 1.1 lentelėje parodyta Lietuvos vieta skirtingų sričių reitinguose.

1.1 lentelė. Lietuvos reitingai pagal Vaiko gerovės indeksą 2006 m.

	Bendras reitingas	1 sritis	2 sritis	3 sritis	4 sritis	5 sritis	6 sritis	7 sritis
		Sveikata	Subjektyvi savijauta	Tarpasmeniniai santykiai	Materialiniai ištekliai	Rizikos	Švietimas	Būstas
LT 2006	28	22	27	25	25	28	24	24

Šaltinis: Bradshaw, Richardson 2009: 325.

Remiantis 2006 m. duomenimis, visose srityse, išskyrus sveikatą, Lietuva buvo tarp šalių, kurių reitingai žemiausi. Pagal bendrą reitingą Lietuva tarp 29 šalių užima priešpaskutinę vietą.

1.2 lentelė. Lietuvos reitingai pagal vaiko gerovės indeksą 2012 m.

	Bendra gerovė	1 sritis	2 sritis	3 sritis	4 sritis	5 sritis
	Reitingo vidurkis (pagal visas 5 sritis)	Materialinė gerovė	Sveikata ir saugumas	Švietimas	Elgesys ir rizikos	Būstas ir aplinka
Lietuva 2013	25.2	27	24	19	29	27

Šaltinis: UNICEF 2013: 2

² Skaitytojai turėtų žinoti, kad ši ataskaita buvo baigta rengti 2013 m. rugsėjo mėnesį, todėl joje neanalizuojami nei vėlesni duomenys, nei vėliau padaryti sprendimai.

Paskutinės ataskaitos (UNICEF 2013) autoriai pakoregavo savo modelį ir pasirinko analizuoti ne septynias, o penkias vaiko gerovės sritis: materialinė gerovė, sveikata ir saugumas, švietimas, elgesys ir rizikos, būstas ir aplinka. Ataskaita remiasi 2009 m. ir 2010 m. duomenimis (UNICEF 2013: 44). Nepaisant metodologinių pokyčių, abiejų reitingų palyginimas yra įmanomas.

1.2 lentelė parodo, kad nuo 2006 m. iki 2010 m. vaiko gerovės srityje Lietuvoje buvo padaryta labai nežymi pažanga. Vienintelė sritis, kurios dėka Lietuvos bendras reitingas šiek tiek pakilo, buvo švietimas (1.2 lentelė). Pagal materialinės gerovės, elgesio ir rizikos, būsto ir aplinkos aspektus Lietuva yra tarp paskutinio šalių trejeto.

TÁRKI socialinių tyrimų institutas ir Applica (TÁRKI and Applica 2010) atliko dar vieną vaikų skurdo ir vaiko gerovės Europos Sąjungoje palyginimą. Šalys buvo suskirstytos į keturias grupes pagal savo rezultatus mažinant vaikų skurdo riziką ir atsižvelgiant į tris pagrindinius veiksnius, lemiančius vaikų skurdą: darbo rinkos atskirtis, dirbančiųjų skurdas ir valstybės socialinių išmokų poveikis. Ataskaitos autoriai padarė išvadą, kad Lietuva priskiriama C grupei, arba trečiai grupei, kurią sudaro šalys narės, kurių rezultatai visose srityse yra žemesnis už vidutinį. Lietuva pasirodė ypač blogai skurdo rizikos prasme, pirmiausia dėl to, kad vaikus auginančios šeimoms suteikiama neefektyvi parama (TÁRKI & Applica 2010: 16).

Šie palyginimai aiškiai parodo, kad vaiko gerovė Lietuvoje bent jau santykinai negerėja ir kad vaiko gerovės politikoje kol kas neįvyko svarbių pokyčių.

1.1 Integruota daugiadimensinė strategija

2003 m. Seimas patvirtino Vaiko gerovės valstybės politikos koncepciją (toliau – Koncepcija), kuri tebėra pagrindinis įstatymų leidžiamosios valdžios priimtas dokumentas. 2005 m. Vyriausybė priėmė Vaiko gerovės valstybės politikos strategiją (toliau – Strategija) ir Vaiko gerovės valstybės politikos strategijos įgyvendinimo priemonių 2005 – 2012 m. planą (Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2005). 2012 m. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija patvirtino Vaiko gerovės 2013 – 2018 m. programą ir programos įgyvendinimo priemonių planą. Šie du patobulinti dokumentai sukurti Koncepcijos pagrindu. Visi šie trys dokumentai – Koncepcija, Programa ir jos įgyvendinimo planas – gali būti laikomi integruota daugiadimensine vaiko gerovės strategija.

Koncepcija traktuoja vaiko gerovę kaip sistemą organizuotų socialinių paslaugų ir institucijų, kurios turi padėti vaikams pasiekti patenkinamus gyvenimo, sveikatos ir asmeninių bei socialinių santykių standartus. Pagal Koncepciją, ši sistema turėtų leisti vaikams plėtoti jų gebėjimus ir pagerinti gyvenimo kokybę, atsižvelgiant į jų šeimų ir bendruomenės poreikius.

Koncepcija vadovaujasi Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija (toliau – JT VTK) ir apima tris dalis: vaiko apsaugą, paslaugas vaikui ir vaiko dalyvavimą, priimant su jo gyvenimu susijusius sprendimus.

Pagal Koncepciją, vaiko apsauga reiškia teisę augti savo šeimoje ir gauti profesionalią pagalbą, teisę būti apsaugotam nuo socialinės ir individualios prievartos. Aprūpinimas reiškia vaiko teisę į išteklius ir paslaugas, paskirstant jas tarp suaugusiųjų ir vaikų, ypatingą dėmesį skiriant neįgaliems vaikams, vaikams, turintiems specialių poreikių, ir vaikams, kurie rizikuoja patirti skurdą, tėvų prievartą ir nepriežiūrą arba gali būti įtraukti į nusikalstamas veikas. Dalyvavimas reiškia teisę tiek individualiai, tiek kolektyviai veikti, išreikšti savo nuomonę ir daryti įtaką sprendimams šeimoje arba visuomenėje.

Koncepcija gana tiksliai įvardija pagrindinius iššūkius, susijusius su vaiko gerove. Koncepcijos požiūris atitinka JT VTK principus. Nacionalinių ekspertų nuomone,

Koncepcija yra vienas iš geriausiai parengtų nacionalinių dokumentų socialinės politikos srityje. Koncepcijoje pripažįstami esami trūkumai ir pabrėžiama, kad nesant pakankamo finansavimo bent jau dalis skelbiamų principų negali būti įgyvendinta.

Vaiko gerovės analizė Koncepcijoje pradedama nuo teiginio, kad Lietuvos įstatymai nėra harmonizuoti su JT VTK ir nėra stebėsenos bei informacijos rinkimo ir vertinimo sistemos. Atkūrus nepriklausomybę, buvo pereita prie valstybės atsakomybės mažinimo vaiko aprūpinimo srityje. Vaikus auginančios šeimos sudaro labiausiai nepasiturinčių visuomenės narių grupę.

Socialinės paramos politika remiasi politikų nustatytu skurdo lygiu; minimalus pragyvenimo lygis neatitinka realių poreikių. Valstybei orientuojantis į socialinės paramos skyrimą, atsižvelgiant į pajamas ir turta, bendra parama šeimai mažėja. Uždarius daugelį vaikų darželių, vaikų teisė į ikimokyklinę priežiūrą labai susiaurėjo.

Anot Koncepcijos, socialinių paslaugų vaikui ir jo šeimai finansavimas atskirose savivaldybėse yra labai nevienodas. Daugelis savivaldybių nesukuria vaikui ir šeimai skirtų socialinių paslaugų tinklo ir naudojami fiksuoti valstybės institucijų paslaugomis.

Koncepcijoje atkreipiamas dėmesys į tai, kad įvairios vaiko priežiūros institucijos priskirtos skirtingiems departamentams, yra skirtingo lygio administracijos jurisdikcijoje ir neturi bendros finansavimo sistemos. Sprendimai, susiję su vaiko globa, dažnai grindžiami finansiniais departamento arba administracinio padalinio, o ne vaiko interesais. Reformos vaiko globos srityje (apgyvendinimas globos namuose, globėjų šeimose arba įvaikinimas) neturėjo įtakos vaiko gerovės pokyčiams.

Sveikatos apsaugos sistemai stinga aiškių prioritetų, teikiant paslaugas vaikams. Nepakankamai padaryta, kad neįgalūs vaikai turėtų sąlygas gyventi visavertį ir tinkamą gyvenimą, ugdyti savo gebėjimus aktyviai dalyvauti bendruomenės veikloje. Siekiant apginti vaiko interesus, visuomenei stinga aktyvaus bendradarbiavimo tarp valstybės, bendruomenės, nevyriausybinų organizacijų ir gyventojų.

Koncepcijoje pabrėžiama, kad vaiko teisė dalyvauti yra pažeidžiama per suaugusiųjų ir vaiko santykius, akcentuojant vaiko pavaldumą, tėvų atsakomybę, interpretuojant tėvų valdžią pagal įstatymą ir toleruojant fizines bausmes. Vaiko galimybės išreikšti savo nuomonę teisiniame arba administraciniame nagrinėjime yra ribotos. Spaudoje dažnai pavištinamos subtilios vaiko ir jo šeimos gyvenimo detalės, pateikiamos nuotraukos ir tapatybę atskleidžiantys duomenys pažeidžiant asmens orumą ir JT VTK reikalavimus. Deja, Koncepcijos požiūris liko Lietuvos socialinės politikos proceso pakraštyje. Koncepcija atskleidė sistemines problemas visose trijose – vaiko apsaugos, vaiko aprūpinimo būtiniais ištekliais ir paslaugomis ir vaiko dalyvavimo – srityse.

Alternatyvi ataskaita JT Vaiko teisių komitetui, kurią parengė nepriklausomos žmogaus teisių NVO, nerodo reikšmingos pažangos vaikų socialinės politikos srityje. „Galima išvelgti tam tikrus bendrus vardiklius, aiškinant stagnaciją ir regresą vaiko teisių ir apskritai žmogaus teisių srityje, kurie buvo akivaizdūs pastarąjį dešimtmetį, o ypač prasidėjus 2008 m. krizei. Žmogaus teisės ir vaiko teisės nepateko į politinę Parlamento ir Vyriausybės darbotvarę, išskyrus kelis visiems žinomus atvejus, kurie žymi prieš žmogaus teises nukreiptas tendencijas. /.../ Be to, per pastaruosius 4 metus, Seimui priėmus Šeimos koncepciją, išryškėjo blogėjančios tendencijos žmogaus teisių srityje, ypač turint omenyje požiūrį į

vaikus ir šeimas, priklausančias pažeidžiamoms grupėms“ (Independent Human Rights NGOs 2012: 4).

Pagrindiniu šio dokumentų paketo privalumu laikytinas nuoseklus į vaiką orientuotas požiūris. Nepaisant to, kad Konceptcija buvo parengta prieš 10 metų, dokumentas tebėra aktualus. Vis dėlto be tikslaus finansiškai pagrįstų priemonių sąrašo, Konceptcija liko deklaracija. Priemonių srityje pažanga akivaizdi. Priemonių ir finansinių asignavimų strategijos ir Plano 2004 -2012 m. stigo reikiamų priemonių ir adekvačių finansinių instrumentų, kad būtų išspręstos Konceptcijoje atskleistos problemos. 2013 -2018 m. Planas yra aiškiau formuluojamas ir finansiškai pagrįstas. Strategiją ir Planas bus aptariami toliau 4 ir 5 skyriuose.

1.2. Interesų grupių ir vaikų įtraukimas

1.2.1. Interesų grupių įtraukimas

Vaiko politikos srityje oficiali Vyriausybė turi stiprią ir konstruktyvią opoziciją. Vaiko teisių apsaugos kontrolierius yra pareigūnas, kurį paskiria Seimas ir kuris yra įgaliotas stebėti ir kontroliuoti vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą, tirti atvejus, kai pažeidžiamos vaiko teisės ir teisėti interesai, taip pat siekti pagerinti vaiko teisių apsaugą Lietuvoje. Paskutinių dviejų vaiko teisių kontrolieriaus tarnybų dėka ši tarnyba tapo gana veiklia ir įtakinga institucija, ginančia vaiko teises.

Kita svarbi interesų grupė yra neformali nevyriausybinė organizacijų, dirbančių žmogaus teisių srityje, koalicija. Šiam tinklui priklauso Žmogaus teisių stebėsenos institutas, Globali iniciatyva psichiatrijoje, SOS vaikų kaimai Lietuvoje, Vaikų paramos centras, Lietuvos mokinių parlamentas, Vaikų linija, Eurazijos žalos mažinimo tinklas, Lietuvos sutrikusio intelekto žmonių globos bendrija „Viltis“, koalicija „Aš galiu gyventi“, Šeimos planavimo ir seksualinės sveikatos asociacija ir Prieraišiosios tėvystės centras. Pagrindiniai šios neformalios koalicijos nariai 2005 m. rudenį parengė pranešimą „Vaiko teisių monitoringas globos ir ugdymo įstaigose“, kuris atskleidė nemažai pagrindinių vaiko teisių ir laisvių pažeidimų tose įstaigose, taip pat įsisenėjusias sistemines institucinės globos problemas. 2012 m. rugpjūčio mėn. ši neformali grupė, į kurią įsitraukė daugiau NVO, pateikė Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetui alternatyvią ataskaitą „Vaiko teisės Lietuvoje“ (Independent Human Rights NGOs 2012).

Alternatyvioje ataskaitoje konstatuojama, kad nepaisant visų investicijų ir laimėjimų sveikatos ir socialinės rūpybos sistemoje, per pirmą nepriklausomybės dešimtmetį, šiandien labai stinga politinės valios ir adekvačių sisteminių sprendimų, kad Lietuvoje būtų tinkamai įgyvendinta JT Vaiko teisių konvencija. Kaip pagrindinės probleminės sritys įvardijamos šios:

- stipri ir nelanksti institucinės vaiko globos sistema;
- neefektyvi socialinės paramos šeimai sistema, kuri nesuteikia reikiamos pagalbos ir diskriminuoja pažeidžiamų grupių vaikus;
- formalių tarpinstitucinių mechanizmų, kurie užtikrintų efektyvų vaiko globos įgyvendinimą, vaikui palankias teismines procedūras, būtiną pagalbą smurto aukoms arba kompleksinę pagalbą kvaišalus vartojantiems jaunuoliams nebuvimas;
- tinkamos ir prieinamos pagalbos vaikams turintiems negalia, stoka;
- lytinio švietimo ir patikėjimo tarnybų jaunimui nebuvimas.

1.2.2. Vaikų dalyvavimas

Mokinių atstovavimą užtikrina dvi organizacijos – Lietuvos mokinių parlamentas ir Nacionalinė mokinių taryba.

Nuo 2000 m. Lietuvos mokiniai kas dvejus metus renka Lietuvos mokinių parlamentą (<http://www.lmp.lt/index.php>). Pagal Lietuvos mokinių parlamento nuostatus kiekvienas Lietuvos mokinys nuo 12 iki 18 metų turi teisę balsuoti, o mokiniai nuo 15 iki 17 metų turi teisę būti renkami Parlamento nariais. Dėl bendro rinkimų principo Lietuvos mokinių parlamentas yra unikali institucija. Parlamentas renkamas dvejiems metams. Rinkimų procesas prasideda nuo kandidatų į mokinių parlamentą rinkimų rinkimuose dalyvaujančiose mokyklose. Po to vyksta rinkimai kiekvienoje apygardoje. Galutiniame rinkimų ture išrenkama 95 Parlamento nariai iš 50 apygardų. Lietuvos mokinių parlamentas jau dirba septintą kadenciją. Paskutiniai rinkimai įvyko 2012 m. rudenį, kurių metu daugiau negu 300 000 mokinių rinko savo atstovus.

Lietuvos mokinių parlamento idėja yra dvejopa: (a) rinkimų organizavimas ir aktyvus mokinių dalyvavimas rinkimų kampanijoje padeda ugdyti socialinius įgūdžius (veikiu ir mokausi); (b) išrinktas mokinių parlamentas yra institucija, kuri priimant sprendimus, atstovauja mokinių interesams.

1999 m. gegužės mėn. Lietuvos mokinių Sąjunga (LMS) įgijo savo oficialų kaip ne pelno siekiančios organizacijos (<http://www.moksleiviai.lt/>) statusą. LMS, dalyvaudama švietimo ir jaunimo politikos formavime, siekia atstovauti mokiniams ir būti Lietuvos mokinius vienijančia organizacija. LMS yra aktyviai veikianti organizacija, ir gindama mokinių teises, yra inicijavusi dokumentų, parengusių kreipimusi ir viešų laiškų (<http://www.moksleiviai.lt/component/content/article/619-pozicijos-rezoliucijos-ir-dokumentai>).

Šios organizacijos, kaip ir daugelis mažiau žinomų organizacijų, yra jaunimo lyderių organizacijos. Nėra instrumentų ir procedūrų, kaip atstovauti mažiau galimybių turinčių vaikų ir jaunimo interesams.

Todėl būtina stengtis, kad vaikų dalyvavimas, priimant su jais susijusius sprendimus, būtų kuo platesnis.

1.3. Bendro požiūrio privalumai, trūkumai ir rekomendacijos

Pagrindiniai vaikų socialinės politikos bendro požiūrio ir valdymo **privalumai**:

Lietuvos socialinė politika laikosi principinio nuoseklaus į vaiką orientuoto požiūrio, kuris yra įtvirtintas kaip principas Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijoje.

Vaiko gerovės programų palyginimas rodo tam tikrą Koncepcijoje deklaruojamų principų įgyvendinimo pažangą.

Vaiko gerovės politikos srityje yra palyginti stiprios interesų grupės (Vaiko teisių kontrolieriaus tarnyba ir nepriklausomų žmogaus teisių NVO koalicija), kurios stebi ir kontroliuoja bei kritiškai vertina Vyriausybės veiksmus.

Pagrindiniai vaikų socialinės politikos bendro požiūrio ir valdymo **trūkumai**:

Vaiko gerovė nėra suprantama kaip viena iš pagrindinių dabartinės socialinės politikos temų. Fragmentiškai vaiko socialinei politikai stinga nuoseklumo ir politinio vadovavimo.

Vaiko gerovės politika neturi nuolatinės stebėsenos sistemos.

Vaiko gerovės programa ir Programos įgyvendinimo priemonių 2013-2018 m. planas neapima sveikatos, būsto, švietimo, vaikų dalyvavimo ir skurdo rizikos prevencijos klausimų.

Vaikų organizacijos atstovauja jaunimo lyderių interesams. Nėra instrumentų ir procedūrų, kaip atstovauti mažiau galimybių turinčių vaikų ir jaunuolių interesams.

Rekomendacijos dėl bendro požiūrio:

Būtina nustatyti aiškius įrodymais pagrįstus uždavinius, kurie atitiktų Konceptcijos požiūrį, ir vaiko gerovės politiką padarytų viena iš pagrindinių dabartinės socialinės politikos temų.

Būtina nuolatos stebėti teisės aktų, programų ir kitų priemonių taip pat valstybės priimtų įsipareigojimų įgyvendinimą ir įvertinti jų rezultatus bei efektyvumą. Nuolatinė vaiko gerovės politikos stebėseną turėtų padėti tobulinti priemones, kuriomis siekiama pokyčių vaiko teisių, susijusių su ekonominiu, socialiniu, kultūriniu ir kitokiu viešuoju gyvenimu, srityje.

Būtina stengtis užtikrinti, kad vaiko nuomonė būtų išgirsta ir įvertinta kompetentingų profesionalų ir garantuoti vaiko dalyvavimą priimanant sprendimus visose su juo susijusiose srityse.

2. Galimybė naudotis tinkamais ištekliais

2.1. Tėvų dalyvavimo darbo rinkoje rėmimo politika

Tiesiogiai su tėvų dalyvavimo darbo rinkoje rėmimu yra susiję Užimtumo rėmimo įstatymas ir Darbo kodeksas, netiesiogiai – Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas.

Remiantis Užimtumo rėmimo įstatymu, užimtumo rėmimo sistemos tikslas yra užtikrinti visišką gyventojų užimtumą, sumažinti jų socialinę atskirtį ir stiprinti socialinę sanglaudą. Užimtumo rėmimo sistema siekia išlaikyti darbo rinkos pusiausvyrą, derinant darbo pasiūlą ir paklausą, ir didinti darbo ieškančių darbingo amžiaus žmonių užimtumo galimybes.

Darbo rinkoje papildomai remiamų asmenų grupei priskiriami neįgalieji, asmenys, kurie yra baigę profesinės reabilitacijos programas, asmenys, pradėdantys darbinę veiklą pagal įgytą specialybę arba profesiją, ilgalaikiai bedarbiai, vyresni kaip 50 metų darbingi asmenys, asmenys, grįžę iš laisvės atėmimo vietų, asmenys, turintys priklausomybę nuo narkotinių, psichotropinių ir kitų psichiką veikiančių medžiagų, baigę psichologinės ir socialinės reabilitacijos programas ir kt.

Papildomai darbo rinkoje remiamų asmenų sąrašė viena grupė yra tiesiogiai susijusi su vaikais. 4 straipsnio 8 paragrafe sakoma, kad yra remiamos nėščios moterys, šeimos pasirinkimu vaiko motina (įmotė) arba tėvas (itėvis), vaiko globėjas, rūpintojas, faktiškai auginantis vaiką iki 8 metų arba neįgalų vaiką iki 18 metų. Tai reiškia, kad visos užimtumo rėmimo priemonės gali būti taikomos vienam iš tėvų, auginančių vaiką iki 8 metų arba neįgalų vaiką iki 18 metų.

Užimtumo rėmimo priemonės apima **užimtumo rėmimo bendrąsias paslaugas, aktyvios darbo rinkos politikos priemones ir užimtumo rėmimo programas**. Bendrąsias užimtumo rėmimo paslaugas sudaro informavimas, konsultavimas, tarpininkavimas įdarbinant, užimtumo rėmimo individualios veiklos planavimas. Ieškantiems darbo asmenims yra garantuojamas nemokamos informavimo ir konsultavimo paslaugos ir informavimas apie laisvas darbo vietas, nemokamos darbo biržos paslaugos įdarbinant, nemokamas aktyvios darbo rinkos priemonių taikymas bedarbiams ir parama kuriant darbo vietas. Aktyvios darbo rinkos politikos priemonė s apima bedarbių ir įspėtų apie atleidimą iš darbo

asmenų profesinį mokymą, bedarbių ir įspėtų apie atleidimą asmenų neformalų švietimą, remiamą įdarbinimą³, paramą darbo vietoms steigti⁴, darbo rotaciją. Užimtumo rėmimo programos apima nedarbo prevencijos, teritorinio užimtumo rėmimo, gyventojų teritorinio mobilumo skatinimo, imigrantų, tautinių mažumų integravimo į darbo rinką ir kitas programas.

Deja, nėra duomenų apie papildomai remiamų asmenų grupių integravimąsi į darbo rinką. Pagal Užimtumo rėmimo įstatymą, institucija, turinti ilgiausią sąrašą kompetencijų užimtumo rėmimo srityje, yra Lietuvos darbo birža su jos teritoriniais padaliniais. Lietuvos darbo biržos atstovas patvirtino, kad Lietuvos darbo birža nerenka informacijos apie papildomai remiamų asmenų grupes. Tai reiškia, kad nėra galimybės įvertinti užimtumo rėmimo politikos efektyvumą, pagal papildomai remiamų asmenų grupes. Bendresnio pobūdžio duomenys leidžia manyti, kad Aktyvios darbo rinkos priemonių vaidmuo stiprėja.

Pagrindinis nacionalinis finansinis šaltinis, finansuojant veiklas, panašias į aktyvios įtraukties veiklas, yra Užimtumo fondas. 2.1 ir 2.2 lentelėse matyti Užimtumo fondo išlaidos. Išlaidų bedarbio pašalpoms dinamika atspindi ekonomikos atsigavimą: mažėja lėšų, skiriamų bedarbio pašalpoms (nedarbo socialinio draudimo išmokoms); daugėja lėšų, skiriamų aktyvios darbo rinkos priemonėms. Svarbu pažymėti, kad parama darbo vietoms steigti viršija remiamą įdarbinimą daugiau kaip tris kartus. Tais atvejais, kai remiamas darbo vietų kūrimas, parama patenka darbdaviams. Tik 2011 m. lėšos skiriamos užimtumo rėmimui viršijo paramą darbo vietų kūrimui.

2.1 lentelė. Užimtumo fondo lėšų paskirstymas (tūkst. Lt)

		2007	2008	2009	2010	2011	2012
	išlaidos	328542	351595	630920	496604	455109	421747
1	Aktyvios darbo rinkos priemonės	136767	86415	11216	17282	37663	37719
1.1	Profesinis bedarbių mokymas	25196	22876	0	2	0	0
1.2	Remiamas įdarbinimas	94988	49332	93	8688	20000	8824
1.3	Parama darbo vietos steigti	19921	12957	10626	8534	17663	28895
1.4	Teritorinis bedarbių mobilumas	0	0	3.4	56.9	0	0
2	Bedarbio pašalpos	98448	152853	538461	399183	342658	276704
3	Lietuvos darbo biržos išlaikymas	66447	77335	67347	46883	65777	68104
4	Kita	26879	34992	13897	26255	9011	1500

Šaltinis: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (<http://www.socmin.lt/index.php?734708260>)

³ Remiamas įdarbinimas yra organizuojamas ieškantiems darbo, norintiems pradėti savo verslą.

⁴ Parama darbo vietoms steigti teikiama darbdaviams, kurie steigia naujas darbo vietas, arba pritaiko esamas darbo vietas neįgalųjų arba kitų bedarbių grupių įdarbinimui pagal neterminuotą darbo sutartį.

2.2 lentelė. Užimtumo fondo lėšos (proc.)

		2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	Aktyvios darbo rinkos priemonės	41.6	24.6	1.8	3.5	8.3	8.9
1.1	Profesinis bedarbių mokymas	7.7	6.5	0.0	0.0	0.0	0.0
1.2	Remiamas įdarbinimas	28.9	14.0	0.0	1.7	4.4	2.1
1.3	Parama darbo vietoms steigti	6.1	3.7	1.7	1.7	3.9	6.9
1.4	Bedarbių teritorinis mobilumas	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
2	Bedarbio pašalpos	30.0	43.5	85.3	80.4	75.3	65.6
3	Lietuvos darbo biržos išlaikymas	20.2	22.0	10.7	9.4	14.5	16.1
4	Kita	8.2	10.0	2.2	5.3	2.0	0.4

Šaltinis: Lietuvos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (<http://www.socmin.lt/index.php?734708260>)

Lietuvos darbo biržos duomenys atskleidžia, kad asmenų, siunčiamų į aktyvios darbo rinkos politikos priemones daugėja. Kadangi nedarbas mažėja, dalis asmenų, kuriems taikomos aktyvios darbo rinkos politikos priemonės, didėja.

Turint omenyje dabartinius užimtumo rėmimo programos prioritetus, galima daryti prielaidą, kad didžioji dalis išteklių bus skiriama jaunimo užimtumui. Darbo biržos atstovas interviu metu šį teiginį patvirtino.

2.3 lentelė. Asmenų, įdarbintų darbo biržos, ir nukreiptų į ADRP priemones, dinamika

	2009-07	2010-07	2011-07	2012-07	2013-07
Asmenų					
Įregistruota bedarbių	209911	330589	229185	208362	178949
Įdarbinta Darbo biržos	12555	16046	17087	15246	16754
Nusiųsta į ADRP priemones	6222	5610	5351	6514	7241
Procentų					
Įdarbinta Darbo biržos	5,98	4,85	7,46	7,32	9,36
Nusiųsta į ADRP priemones	2,96	1,70	2,33	3,13	4,05

Šaltinis: Lietuvos darbo birža (<http://www.ldb.lt/Informacija/DarboRinka/Puslapiai/Situacijos.aspx>)

Darbuotojų, auginančių vaikus, dalyvavimą darbo rinkoje gina keletas **Darbo kodekso** normų.

Darbo sutartis su asmenimis iki aštuoniolikos metų, neįgaliaisiais, darbuotojais auginančiais vaikų iki keturiolikos metų, gali būti nutraukta tik ypatingais atvejais, jeigu darbuotojo palikimas darbe iš esmės pažeistų darbdavio interesus (129 straipsnis).

Darbo sutartis su darbuotojais, auginančiais vaiką (vaikus) iki trejų metų, negali būti nutraukta, jei nėra darbuotojo kaltės (132 straipsnis).

Kai dėl ekonominių ar technologinių priežasčių arba dėl darbovietės struktūrinių pertvarkymų mažinamas darbuotojų skaičius, pirmenybės teisę būti paliktiems dirbti turi asmenys, kurie vieni augina vaikus (įvaikius) iki šešiolikos metų (135 straipsnis).

Darbuotojas, auginantis vaiką iki trejų metų arba vienas auginantis vaiką iki keturiolikos metų arba neįgalų vaiką iki aštuoniolikos metų turi teisę reikalauti nustatyti ne visą darbo dienos arba darbo savaitės darbo laiką (146 straipsnis), atsisakyti dirbti naktį (154 straipsnis), budėti pasibaigus darbo dienai ar poilsio dienomis (155 straipsnis).

Darbuotojas auginantis vaiką iki trejų metų, taip pat darbuotojas vienas auginantis vaiką iki keturiolikos metų arba neįgalų vaiką iki aštuoniolikos metų turi

pirmenybę rinktis kasmetinių atostogų grafiką. Kasmetinės minimalios 35 kalendorinių dienų atostogos suteikiamos darbuotojams iki aštuoniolikos metų ir darbuotojams vieniems auginantiems vaiką iki keturiolikos metų arba neįgalų vaiką iki aštuoniolikos metų (166 straipsnis).

Darbdavys užtikrina darbuotojų teisę po motinystės ar tėvystės atostogų grįžti į tą pačią ar lygiavertę darbo vietą (pareigas) ne mažiau palankiomis sąlygomis, įskaitant darbo užmokestį, ir naudotis visomis geresnėmis sąlygomis, įskaitant darbo užmokestį, į kurias jis būtų turėjęs teisę, jeigu būtų dirbęs (179 straipsnis).

Atostogos vaikui prižiūrėti kol jam sueis treji metai, yra suteikiamos pagal šeimos pasirinkimą motinai (įmotei), tėvui (įtėviui), senelei, seneliui arba kitam giminaičiui, faktiškai auginančiam vaiką taip pat vaiko globėju paskirtam darbuotojui. Atostogas galima imti visas iš karto arba dalimis. Darbuotojai, turintys teisę gauti šias atostogas gali imti jas pakaitomis. (180 straipsnis).

Darbuotojams, auginantiems neįgalų vaiką iki aštuoniolikos metų arba du vaikus iki dvylikos metų suteikiam viena papildoma poilsio diena per mėnesį (arba sutrumpinamas darbo laikas dviem valandom per savaitę), o auginantiems tris ir daugiau vaikų iki dvylikos metų – dvi dienos per mėnesį (arba atitinkamai sutrumpinamas darbo laikas per savaitę keturiomis valandomis), mokant darbuotojui jo vidutinį darbo užmokestį (214 straipsnis).

Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas reguliuoja tėvų dalyvavimą darbo rinkoje netiesiogiai. Dabartinės įstatymo nuostatos yra nukreiptos skatinti dalyvavimą darbo rinkoje ir mažinti priklausymą nuo socialinių išmokų.

Siekiant skatinti dalyvavimą darbo rinkoje, asmeniui įsidarbinus, jam toliau mokama socialinė pašalpa. Įstatymo 10 straipsnis teigia, kad bendrai gyvenantiems asmenims arba vienam gyvenančiam asmeniui papildomai skiriama socialinė pašalpa, kurios dydis lygus 50 procentų socialinės pašalpos, mokėtos per praėjusius 12 mėnesių iki įsidarbinimo, vidutinio dydžio, už kiekvieną su darbo ar tarnybos santykiais susijusį mėnesį, bet ne ilgiau kaip 6 mėnesius, jeigu vienas gyvenantis asmuo arba bendrai gyvenantys asmenys atitinka visas šias sąlygas:

- 1) vienas gyvenantis asmuo arba bent vienas iš bendrai gyvenančių asmenų įsidarbina ir dirba ir jam darbo užmokesčio apskaičiuojama ne mažiau už minimaliąją mėnesinę algą arba minimalųjį valandinį atlygį proporcingai dirbtam laikui arba atliktam darbui, bet ne daugiau už dvi minimaliąsias mėnesines algas ar du minimaliuosius valandinius atlygius proporcingai dirbtam laikui arba atliktam darbui;
- 2) prieš įsidarbinimą asmenys buvo įsiregistravę Lietuvos teritorinėje darbo biržoje ne trumpiau kaip 12 mėnesių iš eilės ir per šį laikotarpį nedirbo arba dirbo mažiau negu nustatyta Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatyme, arba dirbo viešuosius darbus;
- 3) bendrai gyvenantys asmenys arba vienas gyvenantis asmuo buvo socialinės pašalpos gavėjai bent vieną mėnesį per paskutinius 3 mėnesius prieš įsidarbinimą;
- 4) vienas gyvenantis asmuo ar kiekvienas vyresnis kaip 18 metų bendrai gyvenantis asmuo arba vaikas (įvaikis) nuo 16 iki 18 metų atitinka bent vieną iš sąlygų, kurioms esant bendrai gyvenantys asmenys arba vienas gyvenantis asmuo turi teisę į piniginę socialinę paramą.

Kai kurių ekspertų nuomone, papildomos socialinės pašalpos gali neigiamai paveikti darbo rinką ir sumažinti darbdavių paskatas didinti atlyginimus (Gruzevskis, Blaziene 2012:5). Beje, didžioji dalis socialinių darbuotojų profesinė bendruomenė, kaip ir socialines paslaugas teikiančių nevyriausybinų organizacijų

atstovų, laikosi nuomonės, kad šios papildomos išmokos, kurios skiriamos asmeniui įsidarbinus, yra mažiausiai reikšmingas, lyginant su kitais Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams pakeitimais.

Kiti Įstatymo pakeitimai ir papildymai turi tikslą mažinti priklausomybę nuo socialinių pašalpų. Pagal Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymą socialinės pašalpos mažinamos tokia tvarka:

- 1) kai socialinė pašalpa mokama nuo 12 mėnesių iki 24 mėnesių – socialinės pašalpos dydis bendrai gyvenantiems asmenims arba vienam gyvenančiam asmeniui mažinamas 20 procentų;
- 2) kai socialinė pašalpa mokama nuo 24 mėnesių iki 36 mėnesių – socialinės pašalpos dydis bendrai gyvenantiems asmenims arba vienam gyvenančiam asmeniui mažinamas 30 procentų;
- 3) kai socialinė pašalpa mokama nuo 36 mėnesių iki 48 mėnesių – socialinės pašalpos dydis bendrai gyvenantiems asmenims arba vienam gyvenančiam asmeniui mažinamas 40 procentų;
- 4) kai socialinė pašalpa mokama nuo 48 mėnesių iki 60 mėnesių – socialinės pašalpos dydis bendrai gyvenantiems asmenims arba vienam gyvenančiam asmeniui mažinamas 50 procentų;
- 5) gavusiems (gavusiam) socialinę pašalpą ilgiau kaip 60 mėnesių socialinė pašalpa bendrai gyvenantiems asmenims (išskyrus socialinę pašalpą vaikui (įvaikiui) ar vaikams (įvaikiams), įskaitant pilnamečius vaikus (įvaikius), kai jie mokosi pagal bendrojo ugdymo programą ir laikotarpiu nuo bendrojo ugdymo programos baigimo dienos iki tų pačių metų rugsėjo 1 dienos) arba vienam gyvenančiam asmeniui 24 mėnesius neskiriama.

Vis dėlto laipsniškas socialinių pašalpų mažinimas ne tik verčia socialinių pašalpų gavėjus imtis apmokamo darbo. Pasak ekspertų, esant aukštam nedarbo lygiui, kuris Lietuvoje vis dar siekia apie 13 proc., toks socialinių pašalpų mažinimas mažins namų ūkių vartojimą, ypač šeimų, kuriose yra išlaikomų vaikų (Gruzevskis, Blaziene 2012:5).

2.2. Tėvų dalyvavimo darbo rinkoje rėmimo politikos privalumai, trūkumai ir rekomendacijos

Pagrindiniai tėvų dalyvavimo darbo rinkoje rėmimo politikos **privalumai**:

Egzistuoja teisiniai instrumentai, kurie remia tėvų dalyvavimą darbo rinkoje. Tai Užimtumo rėmimo įstatymas, Darbo kodeksas ir Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas.

Pagal Užimtumo rėmimo įstatymą, užimtumo rėmimo priemonės apima bendrąsias užimtumo rėmimo paslaugas, aktyvios darbo rinkos politikos priemones ir užimtumo rėmimo programas. Užimtumo rėmimo priemonės gali būti taikomos vienam iš tėvų, kuris šeimos pasirinkimu faktiškai augina vaiką iki aštuonerių metų arba neįgalų vaiką iki aštuoniolikos metų.

Pagal Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymą, asmenims, sugrįžusiems į darbą, gali būti mokama socialinė pašalpa pusę metų. Ši priemonė skatina dalyvavimą darbo rinkoje ir didina šeimos pajamas, ir dėl to prisideda prie vaiko gerovės.

Pagrindiniai tėvų dalyvavimo darbo rinkoje rėmimo politikos **trūkumai**:

Lietuvos darbo birža nerenka informacijos apie grupes asmenų, kurie yra papildomai remiami darbo rinkoje, todėl nėra galimybės įvertinti užimtumo

rémimo politikos efektyvumo pagal skirtingas papildomai remiamų asmenų grupes.

Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo pataisymai ir papildymai, turintys tikslą sumažinti priklausomybę nuo socialinių pašalpų, gali sumažinti namų ūkių vartojimą, ypač tų šeimų, kuriose yra išlaikomų vaikų.

Socialinės pašalpos dydis buvo nustatytas 2008 m. ir po to nebuvo peržiūrimas. Dėl infliacijos per pastaruosius penkerius metus socialinės pašalpos perkamoji galia mažėjo.

Rekomenduojama Lietuvos darbo biržai analizuoti duomenis pagal grupes asmenų, kurie yra papildomai remiami darbo rinkoje. Lietuvos Darbo birža turi galimybių rinkti administracinius duomenis apie papildomai remiamų asmenų grupes.

2.3. Tinkamo gyvenimo lygio užtikrinimo politika

Lietuvoje, kaip ir kitose šalyse, išmokas šeimai ir vaikams sudaro valstybinio socialinio draudimo ir socialinės pašalpos. Socialinės pašalpos gali būti kategorinės (skiriamos pagal kategoriją), arba skiriamos, įvertinus šeimos turtą ir pajamas. Paramą vaikams reguliuoja du įstatymai – Išmokų vaikams įstatymas⁵ ir Socialinės paramos mokiniams įstatymas⁶.

Išmokų vaikams įstatymo paskirtis – nustatyti išmokų vaikams rūšis, jų dydžius, asmenų, turinčių teisę gauti išmokas, kategorijas, šių išmokų skyrimo ir mokėjimo sąlygas, tvarką ir finansavimą. Įstatyme numatytos šios išmokų rūšys: vienkartinė išmoka gimus vaikui, išmoka vaikui, išmoka privalomosios tarnybos kario vaikui; globos (rūpybos) išmoka, vienkartinė išmoka būstui įsigyti arba įsikurti, vienkartinė išmoka nėščiai moteriai. Nuo 2007 m. šio įstatymo nustatytos išmokos mokamos iš valstybės biudžeto lėšų. Išmokoms administruoti skirtų valstybės biudžeto lėšų paskirstymo, perdavimo, koregavimo panaudojimo ir atsiskaitymo procedūrą nustato Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

2.4 ir 2.6 lentelės parodo, kad pagal išmokų gavėjų skaičių ir išlaidų kiekį, didžiąją dalį išmokų vaikams sudaro išmokos vaikui ir vienkartinė išmoka gimus vaikui.

Dėl ekonominės krizės 2009 m. pakeista išmokų vaikams mokėjimo tvarka: išmokos skiriamos, atsižvelgiant į šeimos turtą ir pajamas. Iki 2009 m. pajamų ir turto vertinimas nebuvo taikomas ir išmokos buvo mokamos taip: iki 2004 m. už kiekvieną vaiką iki 3 metų, nuo 2005 m. iki 6 metų, nuo 2006 m. – iki 9 metų, nuo 2007 m. iki 8 metų ir nuo 2008 m. iki 18 metų. Nuo 2009 m. kovo 1 d. išmokas pradėta mokėti, atsižvelgiant į šeimos pajamas, šeimoms, auginančioms vieną arba du vaikus 3-18 arba besimokančius 21 metų vaikus. Nuo 2010 m. sausio 1 d. išmokos skyrimo kriterijai buvo sugriežtinti pagal Laikinąjį socialinių išmokų paramos perskaičiavimo ir mokėjimo įstatymą⁷. Tačiau, pasibaigus krizei, iki krizės buvusi mokėjimo tvarka nebuvo atkurta.

⁵ http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=419820

⁶ http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=420175&p_query=&p_tr2=2

⁷ http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=440765

2.4 lentelė. Išmokų šeimoms, auginančioms vaikus, gavėjų skaičius

Išmokų vaikams rūšys	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Išmoka vaikui	323 041	320 581	350 658	562 273	495 331	152 036	117 322	107 127
Vienkartinė išmoka gimus vaikui	29 524	29 758	30 089	34 697	34 196	34 039	32 850	31 820
Vaiko globos (rūpybos) išmoka	11 331	11 731	12 465	12 421	12 430	12 502	12 428	12 121
Vienkartinė išmoka nėščiai moteriai (mokama nuo 2004 m. liepos 1 d.)	8 146	7 475	6 665	5 657	6 608	8 222	8 571	8 199
Vienkartinė išmoka įsikurti	2244	3087	2561	1975	2790	2568	2815	2956
Išmoka privalomosios tarnybos kario vaikui	22	15	12	11	2	6	4	6

Lietuvos statistikos departamentas (<http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=1404&status=A>)

Nuo 2012 m. sausio 1 d. apribojimai tapo pastovūs ir dabar reglamentavimas yra toks.

Nedirbančiai nėščiai moteriai, kuriai, pagal Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą, nepriklauso gauti motinystės pašalpa, likus 70 kalendorinių dienų iki gimdymo, suteikiama vienkartinė dviejų bazinių socialinių išmokų dydžio pašalpa (260 Lt.). Už kiekvieną gimusį vaiką mokama vienkartinė 11 bazinių socialinių išmokų dydžio išmoka (1430 Lt.). Už kiekvieną įvaikintą vaiką, nepriklausomai nuo pašalpos už gimusį vaiką, mokama vienkartinė 11 bazinių socialinių išmokų dydžio pašalpa (1430 Lt.).

Už kiekvieną šeimoje auginamą arba šeimoje globojamą vaiką nuo gimimo iki 2 metų, kas mėnesį mokama 0,75 bazinės socialinės išmokos (97,5 Lt.), jeigu mėnesio pajamos kiekvienam šeimos nariui yra mažesnės negu 1,5 Valstybės remiamų pajamų dydžio (mažesnės negu 525 Lt.).

Kiekvienam šeimoje auginamam arba šeimos globojamam vaikui nuo 2 metų iki 7 metų (arba nuo 2 metų iki 18 metų šeimose, auginančiose ir/arba globojančiose tris ir daugiau vaikų) kas mėnesį mokama 0,40 bazinės socialinės išmokos dydžio (52 Lt.) išmoka, jeigu mėnesio pajamos tenkančios šeimos nariui, yra mažesnės negu 1,5 valstybės remiamų pajamų dydžio (mažesnės negu 525 Lt.).

Kiekvienam privalomosios pradinės karo tarnybos kario vaikui, jo tėvo tarnybos metu mokama 1,5 bazinės socialinės išmokos dydžio (195 Lt.) išmoka per mėnesį.

Vaikui, globojamam šeimoje, šeimynoje ar vaikų globos įstaigoje, jo globos laikotarpiu skiriama 4 bazinių socialinių išmokų dydžio išmoka per mėnesį (520 Lt.). Už kiekvieną vaiką, globojamą šeimynoje, kas mėnesį mokama papildoma 4 bazinių socialinių išmokų dydžio išmoka (520 Lt.), siekiant užtikrinti šeimynos veiklą. Jeigu globojamas vaikas yra išlaikomas (gauna nemokamai nakvynę ir maistą) bendrojo lavinimo mokyklos arba profesinės mokyklos bendrabutyje, skiriama 2 bazinių socialinių išmokų dydžio išmoka per mėnesį.

Pasibaigus vaiko globai dėl pilnametystės, emancipacijos ar santuokos sudarymo, asmuo gauna vienkartinę 75 bazinių socialinių išmokų dydžio išmoką (9750 Lt.) būstui įsigyti. Jei pasibaigus globai, asmuo toliau mokosi dieninėje bendro lavinimo mokykloje, profesinės, aukštesniosios ar aukštosios mokyklos dieniniame skyriuje (įskaitant ir akademinį atostogų laikotarpį), nepaisant to, dirba ar nedirba, taip pat kai mirė nedirbančio pilnamečio asmens abu tėvai (arba turėtas vienintelis iš tėvų (tėvių), jam, kol mokosi, iki sukanka 24 metai, skiriama ir kas mėnesį mokama 4 bazinių socialinių išmokų dydžio išmoka. Jeigu asmuo yra išlaikomas (gauna nemokamą maitinimą ir nakvynę) bendrojo lavinimo arba profesinės mokyklos bendrabutyje, jam skiriama 2 bazinių socialinių išmokų dydžio išmoka (260 Lt.).

Vis griežtėjančių reikalavimų įvertinti pajamas ir turtą, skiriant išmokas vaikui, įtaką pašalpų gavėjų skaičiui ir išlaidų dydį parodo 2.4 lentelė ir 2.6 lentelė. Įvedus 2009 m. išmokų skyrimą, atsižvelgiant į pajamas, iki 2012 m. vaiko išmokos gavėjų skaičius sumažėjo nuo 495 000 iki 107 000, daugiau kaip 4 kartus. Tuo pat metu socialinių pašalpų gavėjų skaičius pradėjo didėti.

2.5 lentelė. Vaikų skurdo rizikos lygis (0–17 metų), procentais

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
	Kategorinių išmokų laikotarpis				Laikotarpis, kai išmokos mokamos, įvertinus turtą			
Skurdo rizikos lygis	27.2	25.1	22.1	22.8	23.7	23.3	24.3	20.8
Skurdo rizikos lygis iki socialinių išmokų, išskyrus pensijas	33.9	32.4	29.2	32.5	37.3	43.6	40.5	35.3

Lietuvos statistikos departamentas (<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1440>)

Kadangi vaiko išmokos yra labai nedidelės (52 Lt.), ir vaiko išmokos nevidina esminio vaidmens, mažinant skurdo rizikos mastą, šie pokyčiai šeimų pajamoms turėjo labai nežymią įtaką. Pradėjus skirti išmokas, atsižvelgiant į pajamas, vaikų skurdo rizikos mastas padidėjo 1 procentu nuo 22,8 proc. 2008 m. iki 23,7 proc. 2009 m.

Kaip rodo 2.6 lentelė, valstybinio socialinio draudimo išmokų šeimoms vaidmuo yra daug svarbesnis ir valstybės išlaidos šioms išmokoms yra kelis kartus didesnės, negu išlaidos skiriamos socialinėms išmokoms šeimai ir vaikams. Motinystės (tėvystės) pašalpos dydis priklauso nuo pasirinktos pašalpos gavimo trukmės. Jeigu apdraustas asmuo pasirenka gauti pašalpą iki vaikui sueis 1 metai, jam mokama 100 proc. pašalpos gavėjo kompensuojamo uždarbio dydžio. Jeigu apdraustasis asmuo pasirenka pašalpą gauti iki vaikui sueis 2 metai, pašalpa iki vaikui sueis vieneri metai bus 70 proc. ir antrais metais 40 proc. kompensuojamo uždarbio dydžio. Motinystės (tėvystės) pašalpos dydis 3 mėnesius nuo vaiko priežiūros atostogų, įsiteisėjus teismo sprendimui įvaikinti, suteikimo yra 70 proc. pašalpos gavėjo kompensuojamo uždarbio dydžio.

2.6 lentelė. Išlaidos socialinėms išmokoms ir socialinio draudimo pašalpomis, tūkst. Lt.

Išmokų vaikams rūšys	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Išmoka vaikui	Socialinės išmokos pagal rūšis							
Vienkartinė išmoka gimus vaikui	261	255	286	482	469	127	93	87
Vaiko globos (rūpybos) išmoka	29	30	31	36	47	49	47	45
Išmokų vaikams rūšys	62	63	70	68	68	69	69	65
Vienkartinė išmoka nėščiai moteriai (mokama nuo 2004 m. liepos 1 d.)	2	2	2	1	2	2	2	2
Vienkartinė išmoka įsikurti	7	9	10	9	15	14	13	11
Išmoka privalomosios tarnybos kario vaikui	0	0	0	0	0	0	0	0
	Socialinio draudimo pašalpos							
Motinystės (tėvystės) pašalpa kol vaikui sukaks vieneri metai	135681	164179	277701	493557	701656	567218	442551	336018
Motinystės (tėvystės) pašalpa nuo vienerių iki dvejų metų	278443	496218	598716	467916	353597
Motinystės pašalpa skiriama ir mokama už nėštumo ir gimdymo atostogų laikotarpį	75164	99324	140239	217081	258698	197824	159622	159095
Tėvystės pašalpa skiriama ir mokama už tėvystės atostogų laikotarpį	...	5 497	19162	31799	34145	27959	26646	28379

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas (<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1440>)

Duomenų apie valstybinio socialinio draudimo pašalpų gavėjų skurdą nėra. Kadangi šios pašalpos palyginti didelės, šeimos, turinčios teisę gauti motinystės (tėvystės) pašalpą nėštumo ir vaiko gimimo atveju, yra apsaugotos. Vis dėlto iškyla mažiausiai dvi problemos.

Pirma, valstybinio socialinio draudimo pašalpos apsaugo šeimų pajamas per pirmus dvejus metus nuo vaiko gimimo. Grįžimą į darbo rinką komplikuoja didelis nedarbo lygis ir vaiko priežiūros paslaugų trūkumas.

Antra, kadangi valstybinio socialinio draudimo pašalpos yra mokamos apdraustiems asmenims, tik du trečdaliai šeimų turi teisę gauti šias pašalpas (2.7 lentelė). Pašalpa vaikui gimus yra mokama kiekvienai šeimai, o motinystės pašalpa skiriama tik draustiems asmenims. Skirtumas tarp vienkartinės išmokos gimus vaikui gavėjų skaičiaus ir valstybinio socialinio draudimo motinystės (nėštumo ir vaiko gimimo) pašalpos gavėjų rodo, kad neturinčių teisės gauti socialinio draudimo pašalpas skaičius augo ir 2012 metais pasiekė 40 proc.

2.7 lentelė. Vienkartinių išmokų gimus vaikui ir Motinystės pašalpos, kuri skiriama ir mokama už nėštumo ir gimdymo atostogų laikotarpį, gavėjų skaičius, tūkst.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Vienkartinė išmoka gimus vaikui	29	29	30	34	34	34	33	32
Motinystės pašalpa skiriama ir mokama už nėštumo ir gimdymo atostogų laikotarpį	21	21	26	27	30	24	20	19
Skirtumas	8	8	4	7	4	10	13	13

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas (<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1440>)

Pagal Socialinės paramos mokiniams įstatymą, socialinė parama yra teikiama vaikams iš nepasiturinčių šeimų, kurie mokosi bendrojo ugdymo mokyklose, profesinėse mokyklose, ikimokyklinio ugdymo įstaigose ir kitose vaikų ugdymo įstaigose. Nustatytos dvi socialinės paramos mokiniams rūšys: nemokamas maitinimas mokykloje ir mokinių aprūpinimas mokinio reikmenimis prasidedant naujiems mokslo metams.

Mokiniai turi teisę gauti nemokamą maitinimą ir aprūpinimą mokinio reikmenimis, priklausomai nuo šeimos (kartu gyvenančių asmenų) pajamų, jeigu pajamos vienam jų šeimos (kartu gyvenančių asmenų) nariui per mėnesį yra mažesnės negu 1,5 valstybės remiamų pajamų 525 Lt).

Nemokamas maitinimas mokiniams gali būti skiriamas, atsižvelgiant į šeimų gyvenimo sąlygas, ir kitais atvejais, kuriuos nustato savivaldybė, priimanti sprendimus dėl socialinės paramos mokiniams.

2009 m. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus tarnyba išanalizavo informaciją apie nemokamą vaikų maitinimą ir išsiaiškino, kad Lietuvos ugdymo įstaigos neturėjo racionalaus ir proporcingo maitinimo plano ir maitinimo tvarkos. Ne visos savivaldybės buvo tinkamai pasirengusios maitinti didelį kiekį vaikų, organizuoti nemokamą vaikų maitinimą tinkamai ir laiku, užtikrinti šilto maisto tiekimą vaikams ir sudaryti galimybes gauti šiltą maistą jų perkantiems vaikams.

Paramą mokinio reikmenims įsigyti (įskaitant PVM) sudaro 120 procentų bazinės socialinės pašalpos (156 Lt) dydžio mokiniui per kalendorinius metus. Reikmenų komplektai mokiniams iš socialinės rizikos šeimų yra suformuojami kiekvienam mokiniui, priklausomai nuo jo individualių poreikių, atsižvelgiant į vaikų skaičių šeimoje ir jų turimus mokinio reikmenis.

Vaikus auginančioms šeimoms taikomos specialios mokesčių lengvatos. Lietuvoje pajamų mokestis yra pastovus ir sudaro 15 proc. Tėvams arba tėviams, auginantems vaikus (įvaikius) iki 18 metų vaiką (įvaikį), taip pat vyresnius, jeigu jie mokosi mokyklose pagal bendrojo ugdymo programas grupinio mokymosi forma kasdieniu, nuotoliniu mokymo proceso organizavimo būdais, pavienio mokymosi forma savarankišku, nuotoliniu mokymo proceso organizavimo būdais, kiekvienam vaikui taikomas vienodas 200 litų papildomas neapmokestinamų pajamų dydis.

2.4. Tinkamo gyvenimo lygio užtikrinimo politikos privalumai, trūkumai ir rekomendacijos

Pagrindiniai tinkamo gyvenimo lygio užtikrinimo politikos **privalumai** būtų tokie:

Lietuva turi vieną dosniausių socialinio draudimo pašalpų, mokamų gimus vaikui, sistemą.

Šeimoms ir vaikams skirtų socialinių išmokų rūšių yra palyginti daug.

Šeimos, auginančios vaikus, turi mokestinių lengvatų.

Pagrindiniai tinkamo gyvenimo lygio užtikrinimo politikos **trūkumai** būtų tokie:

Socialinio draudimo pašalpos garantuoja pakankamo pragyvenimo lygio užtikrinimą, kol vaikui sukanka dveji metai.

Grįžimą į darbo rinką komplikuoja palyginti aukštas nedarbo lygis ir vaiko priežiūros skirtų įstaigų (lopšelių ir darželių) stygius.

Skirtumas tarp vienkartinės išmokos gimus vaikui gavėjų skaičiaus ir valstybinio socialinio draudimo motinystės (nėštumo ir vaiko gimimo) pašalpos gavėjų rodo, kad neturinčių teisės gauti socialinio draudimo pašalpas skaičius vis didėja.

Dėl ekonominės krizės vaiko pašalpa buvo pradėta mokėti tik įvertinus turtą ir pajamas. Nors krizė baigėsi, vaiko pašalpai nebuvo sugražintas kategorinės pašalpos statusas.

Papildomos mokestinės lengvatos šeimoms auginančioms vaikus yra palyginti nedidelės.

Pagrindinės **rekomendacijos** būtų tokios: reikia tikslinti pašalpų skyrimą, kad jas gaunančios šeimos galėtų išbristi iš skurdo; reikia plėsti vaiko priežiūrai skirtų įstaigų (lopšelių ir darželių), ypač kaimo vietovėse tinklą.

3. Kokybiškų paslaugų prieinamumas

3.1. Švietimo sistemos pajėgumas padedant išsivaduoti iš nepalankios socialinės padėties

2010 m. tyrėjų grupė atliko tyrimą apie socialinį teisingumą švietime (Žalimienė et al. 2011). Tyrimas rėmėsi namų ūkių tyrimų medžiaga. Lietuvos viduriniame moksle 2001 m. buvo įvesta krepšelių sistema, kuri egzistuoja iki šiol. Todėl tyrimo išvados apie socialinės struktūros reprodukciją švietime nėra pasenusios. Socialinio teisingumo indikatorių analizė parodė, kad Lietuvos švietimo sistemoje 2007-2008 m. žymesnių socialinio teisingumo pokyčių neįvyko. Analizė atskleidė, kad skirtingų grupių galimybės dalyvauti skirtingose švietimo pakopose yra nevienodos, ir tai gali būti traktuojama kaip neteisingumas.

3.1.1. Ikimokyklinis ugdymas ir globa

Lietuvoje ikimokyklinis ugdymas teikiamas vaikams nuo gimimo iki šešerių metų pagal ikimokyklinio ugdymo programą. Ikimokyklinis ugdymas ugdymo įstaigoje nėra privalomas ir teikiamas tėvų (globėjų) pageidavimu. Atskirais atvejais, pavyzdžiui, vaikams iš socialinės rizikos šeimų, toks ugdymas gali būti privalomas. Ikimokyklinio ugdymo programą vykdo valstybiniai ir privatūs lopšeliai-darželiai, darželiai ir mokyklos-darželiai.

Priešmokyklinis ugdymas yra vienerių metų trukmės ugdymas šešerių metų vaikams (išimtinais atvejais penkerių metų vaikams), nemokamas ir visiems prieinamas, bet neprivalomas. Priešmokyklinio ugdymo grupės steigiamos vaikų darželiuose ir mokyklose. Atokesnėse kaimo bendruomenėse, tokios grupės gali būti steigiamos daugiafunkciniuose bendruomenės centruose arba vaikai gali būti pavėžėjami mokykliniais autobusais nemokamai iki artimiausios mokyklos, kur yra tokia grupė.

Priešmokyklinio ugdymo grupes lanko daugiau kaip 92 proc. šešerių metų vaikų. Svarstoma paankstinti priešmokyklinį amžių. Ekspertai siūlo pradėti priešmokyklinį ugdymą nuo ketverių metų. Tačiau sprendimas dar nepriimtas. Lietuvos Respublikos Seime ir Švietimo ir mokslo ministerijos lygiu vyksta diskusijos dėl galimybės padaryti priešmokyklinio ugdymo programą privalomą, siekiant

užtikrinti, kad visi vaikai turėtų vienodas galimybes pasirengti privalomam mokymuisi mokykloje nuo septynerių metų.

Šiuo metu toks ugdymas yra privalomas tik išimtiniais atvejais, pavyzdžiui, vaikams iš socialinės rizikos šeimų.

Minėto tyrimo autoriai padarė išvadą, kad „didžiausią teisingumą ikimokyklinio ugdymo lygmeniu patiria miesto gyventojai, nevienišų tėvų namų ūkiai ir namų ūkiai kuriuose nėra neįgalių narių ir vaikų iki vienerių metų“ (Žalimienė et al. 2011: 82).

Pagrindiniai veiksniai, lemiantys ikimokyklinio ugdymo įstaigos nelankymą, yra gyvenimas kaimo vietovėse, iširusi šeima, namų ūkio skurdas. Šie veiksniai riboja vaikų galimybes dalyvauti ikimokykliniame ir priešmokykliniame ugdyme, todėl šie vaikai patiria sistemingą socialinį neteisingumą. Socialinio teisingumo indeksas ikimokyklinio ugdymo srityje 2007 m. sudarė 62,6, o 2008 m. – 78,9. Tai reiškia, kad prieš krizę padėtis priešmokyklinio ugdymo srityje buvo geresnė (Žalimienė et al. 2011: 67-69).

Minėto tyrimo autoriai daro išvadas, kad socialinio teisingumo požiūriu neigiami rodikliai yra ikimokyklinių įstaigų mažėjimas kaimo vietovėse ir didėjantis ikimokyklinėse ugdymo įstaigose vienam specialiam pedagogui vidutiniškai tenkančių vaikų skaičius.

Lietuvos Statistikos departamento duomenys rodo, kad vaikų, dalyvaujančių ikimokykliniame ir priešmokykliniame ugdyme laipsniškai daugėja ir kaime, ir mieste, bet skirtumai tarp miesto ir kaimo išlieka labai dideli. (3.1 lentelė). Specialiųjų poreikių pedagogų skaičius kaimo vietovėse didėja.

3.1 lentelė. Vaikai, dalyvaujantys ikimokykliniame ir priešmokykliniame ugdyme metų pabaigoje pagal gyvenamąją vietą ir amžių.

		2007	2008	2009	2010	2011	2012
1-2	Miestas ir kaimas	28.1	25.4	24	22.6	27.4	31.4
	Miestas	36.7	34.9	32.8	34.1	35.4	40.3
	Kaimas	7.2	6.7	5.9	7.5	8.4	9.7
3-6	Miestas ir kaimas	76.1	79.2	78.7	79.3	80.2	82
	Miestas	83.3	84.1	84.3	82.8	82.4	81.4
	Kaimas	28.8	34	32.6	35.6	35.6	38.3
1-6 metų ir vyresni	Miestas ir kaimas	59.8	61	59.7	60.2	61.5	64.4
	Miestas	81	80.8	78.7	76.6	77.3	80.1
	Kaimas	22	25.2	23.9	26	26.5	28.8

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

Apklausti ekspertai tvirtina, kad specialiųjų pedagogų skaičiaus didėjimas kaimo vietovėse rodo, kad vis labiau pripažįstami specialiųjų poreikių turintys vaikai kaimo vietovėse.

3.2 lentelė Specialiųjų pedagogų skaičius priešmokykliniame ugdyme

	2008	2009	2010	2011	2012
Miestas	148	203	195	205	92
Kaimas	3	16	12	14	87

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

3.1.2. Pradinis ir vidurinis ugdymas

Vidurinio ugdymo lygmenyje palankesnes sąlygas turi tie, kurie gyvena namų ūkiuose, kuriuose bent vienas narys turi aukštąjį išsilavinimą, gyvena mieste, ir kur yra tik vienas vaikas (Žalimienė et al. 2011).

Švietimo sistema nėra pajėgi ir neturi priemonių padėti išsivaduoti iš nepalankios socialinės padėties. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė nurodo šiuos trūkumus (The Ombudsperson for Children's Rights of the Republic of Lithuania 2012: 23-25):

1. Lietuvos Respublikos teisės aktai įtvirtina privalomą vaikų ugdymą iki šešiolikos metų, todėl sulaukę šio amžiaus ir neturintys noro tęsti ugdymąsi arba susiduriantys su problemomis vaikai sulaukia per mažai pagalbos
2. Mokyklinio amžiaus vaikų apskaita nėra tinkamai reglamentuota (nėra nustatyta bendrų reikalavimų mokyklos nelankantiems vaikams identifikuoti, neaiškiai apibrėžtos atsakomybės ir funkcijų pasidalijimo, koordinavimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo ribos) ir nėra patikimo bei veiksmingo mechanizmo, leidžiančio surinkti tikslūs duomenis apie tai, kiek mokyklinio amžiaus vaikų nuo 7 iki 16 metų nelanko mokyklos. Vaikų, sulaukusių 16 metų ir nesimokančių ar nelankančių mokyklos apskaita nėra vedama.
3. Dalis vaikų mokyklose nesimoko dėl socialinių ir (arba) psichologinių priežasčių, tačiau paslaugos vaikui ir šeimai, skirtos užtikrinti mokyklos lankymą, ne visada turi poveikį dėl keitimosi informacija trūkumo, nepakankamo tarpinstitucinio bendradarbiavimo, nepakankamo pagalbą teikiančių institucijų įtraukimo į priežasčių nustatymo ir problemų sprendimo procesą, riboto vaikų ir šeimos atžvilgiu taikomų poveikio priemonių spektro, nesisteminio mokyklų bendradarbiavimo su mokyklos nelankančių mokinių tėvais.
4. Lietuvos Respublikos teisės aktai užtikrina nemokamą vaikų pradinį ir pagrindinį ugdymą, tačiau praktikoje nemokamo ugdymo koncepcija nėra iki galo įgyvendinama. Valstybės kontrolė 2008 m. atlikusi lėšų, skirtų bendrojo ugdymo mokyklų aprūpinimui gerinti, panaudojimo vertinimą, nustatė, kad ne visose savivaldybių mokyklose mokinyms, besimokydamas pagal pradinio ir pagrindinio ugdymo programas, vadovėliais naudojosi nemokamai – dalyje savivaldybių bendrojo lavinimo mokyklų vadovėliai yra perkami už mokinių tėvų arba globėjų lėšas.
5. Remiantis Statistikos departamento duomenimis, vaikų skaičius specialiosiose mokyklose mažėja, o bendrojo ugdymo mokyklose specialiųjų poreikių turinčių mokinių daugėja (specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai sudaro 11 proc. bendrojo ugdymo mokyklų mokinių). Taigi šiems vaikams sudaromos geresnės sąlygos jų socialinei integracijai. Vis dėlto specialiųjų ugdymo poreikių mokiniams ne visada teikiamos kokybiškos ugdymo paslaugos dėl specialistų trūkumo, nepakankamos pedagogų kvalifikacijos ir individualios pagalbos arba neigiamo mokyklos bendruomenės požiūrio į jų integravimą.
6. Ugdymo procesas vaikams, kuriems atimta arba apribota laisvė, organizuojamas netinkamai – pamokų skaičius neatitinka teisės aktuose numatytų valandų skaičiaus, klasės jungiamos, nesilaikant teisės aktuose numatytų reikalavimų.
7. Nepaisant Lietuvos Respublikos teisės aktuose įtvirtintos teisės nebūti diskriminuojamam dėl tautybės, rasės ar kilmės, kartais paaiškėja romų tautybės vaikų diskriminacijos faktai, organizuojant jų mokymą specialioje klasėje, atskirai nuo kitų vaikų, tokiu būdu apsunkinant jų integraciją į visuomenę.

8. Patyčios ir smurtas tarp mokinių tebėra didelė problema. Nacionalinėje smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams programoje numatytos prevencinės ir intervencinės priemonės smurto mastui mažinti nėra pakankamai veiksmingos.

Švietimo ir mokslo ministerijos atstovas, komentuodamas Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus išvadas, išdėstė tokius argumentus:

Komentuodamas 1 ir 2 išvadas, ministerijos atstovas teigia, kad grupė, kurią sudaro dalis parlamentarų ir švietimo ir mokslo ministerijos atstovų, ėmėsi iniciatyvos pradėti 16-18 metų paauglių stebėseną. Be to, grupė inicijavo mokyklos nelankančių 16 metų sulaukusių vaikų registraciją.

Komentuodamas 4 išvadą, ministerijos atstovas informavo apie vykstančias diskusijas dėl būtinybės teikti tarpdisciplininės paslaugas nelankantiems mokyklos arba galintiems pasitraukti iš mokyklos vaikams.

Dėl 7 išvados ministerijos atstovas pastebi, kad romų tautybės vaikų segregacijos faktas, apie kurį kalbama Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ataskaitoje, buvo vienintelis, ir daugiau tokių atvejų nepasikartojo.

Komentuodamas 8 išvadą, ministerijos atstovas informavo apie tai, kad visose vidurinio ugdymo pakopose organizuojama kampanija prieš patyčias. Visos mokyklos turi galimybę įgyvendinti OLWEUS programą. Šiuo metu daugiau negu 30 proc. mokyklų dalyvauja šioje programoje. Pagal naujausius duomenis, patyčių ir smurto tarp mokinių mažėja. Pavyzdžiui, per pastaruosius 4 metus šis lygis sumažėjo nuo 30,3 proc. 2008 m. iki 18,6 proc. 2012 m.

Vis dėlto nė vienas iš Švietimo ir mokslo ministerijos atstovo argumentų, reaguojant į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus išvadas, nebuvo pagrįstas dokumentais.

3.1.3. Specialiųjų ugdymo poreikių turinčių vaikų integravimas

Dauguma vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, yra ugdomi bendrojo ugdymo mokyklose kartu su bendraamžiais. Bendrojo ugdymo, profesinio ugdymo ir mokymo ir kitos programos yra pritaikomos vaikams, turintiems specialiųjų ugdymo poreikių. Šie vaikai gali baigti programas per trumpesnę arba ilgesnę laiką negu yra numatyta. Mokiniai, turintys sudėtingų specialiųjų ugdymo poreikių gali mokytis bendrojo ugdymo mokyklose iki 21 metų.

Lietuva pasirinko skatinti integruotą ugdymą, bet nebuvo atmesta specialiųjų mokyklų egzistavimo galimybė. Pasirinkta sistema turėtų užtikrinti pasirinkimo laisvę ir ugdymo įstaigų įvairovę. Dėl valstybės politikos ir įgyvendinamų priemonių negalią turinčių vaikų integracija į įprastą mokyklą suaktyvėjo, vis dėlto šiuo metu integracija yra labiau mechaniška negu edukologinė.

Kadangi stinga galinčių padėti vaikui specialistų (mokytojo padėjėjų ir pan.), vaikui gali nebūti sudaryta sąlygų gauti kokybišką integruotą ugdymą, reikalingą pagalbą ir paslaugas; jis gali būti atskirtas nuo kitų mokinių pamokų metu. Tokios priežastys gali turėti įtakos tėvų sprendimui rinktis vaiko mokymo namuose būdą. Elgesio ir emocinių sutrikimų bei kitokių elgesio problemų turinčių vaikų tėvai dažnai įtikinėjami svarstyti vaiko mokymo namuose galimybę. Kvalifikuotų specialistų stygius ypač juntamas kaimo vietovėse.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius įvardija šias pagrindines nesėkmingą neįgalių vaikų integraciją į bendrąją švietimo sistemą lemiančias priežastis (The Ombudsperson for Children's Rights of the Republic of Lithuania 2012: 20-21): bendrojo ugdymo mokyklos nėra tinkamai pasirengusios priimti neįgalų vaiką, nepakanka specialiųjų pedagogų ir kitų specialistų; pedagogams trūksta

kompetencijos, trūksta mokymo priemonių; vis dar egzistuoja negatyvus mokytojų požiūris į sutrikusio intelekto vaikus; neigiami ir bauginantys specialiųjų mokyklų atstovų integracijos proceso vertinimai, netinkamai šiam procesui paruošta mokyklos bendruomenė, taip pat patys neįgalūs vaikai bei jų tėvai. Tėvams turėtų būti sudarytos galimybės realiai rinktis ugdymo formą (pavyzdžiui, tarp bendrojo ugdymo mokyklos arba specialiųjų klasių bendrojo ugdymo mokykloje), suteikta reikalinga išsami informacija ir pagalba.

3.1.4. Rekomendacijos švietimo srityje

Būtina gerinti galimybes gauti paramą ir paslaugas šeimai ir vaikui, plėtoti socialines, švietimo, sveikatos ir kitas paslaugas vaikams iš rizikos šeimų. Ypatingą dėmesį reikia skirti paslaugų ir paramos infrastruktūros sukūrimui ir jos plėtrai kaime. Būtina pasiekti, kad ikimokykliniame ir priešmokykliniame ugdyme dalyvautų kuo daugiau vaikų, ypač kaime. Tai sudarytų sąlygas tėvams būti mobilesniems, vadinas, didintų jų galimybes įsitraukti į darbo rinką.

Svarbu tęsti patyčių ir smurto prevenciją ir nacionaliniu mastu diegti psichikos sveikatos programas mokyklose ir vaikų darželiuose.

3.2. Sveikatos sistemos pasirengimas atliepti nepalankioje padėtyje esančių vaikų poreikius

Neformali nepriklausomų nevyriausybinų organizacijų už žmogaus teises koalicija pabrėžia prieštaravimą tarp ideologijos sąlygoto biomedicininio aspekto dominavimo ir psichosocialinio poveikio ignoravimo. Koalicija tvirtina, kad sprendžiant sudėtingas visuomenės problemas, Lietuvoje dominuoja redukcionistinis biomedicininis požiūris: „Valdžia nenori pripažinti šiuolaikinio viešosios sveikatos požiūrio ir investuoti į šiuolaikiškas psichosocialines technologijas, o prioritetu laikoma atsiperkančios naujos biomedicinos technologijos (tokios kaip naujos kartos antidepresantai ir kitos psichotropinės medžiagos arba naujos technologijos genetikoje ir perinatologijoje). Kaip pavyzdį galima paminėti tai, kad raidos pediatrija neegzistuoja kaip pediatrijos sritis, toks kursas nėra dėstomas universitetuose medicinos studentams būsimiems gydytojams. Remiantis NVO atliktu stebėjimu, nuo 2007 m. investavimas į biomedicinos technologijas (medikamentus) psichikos sveikatos priežiūros srityje iš privalomojo sveikatos draudimo fondo (tiek suaugusiems, tiek vaikams) viršijo investicijas į psichosocialinio poveikio priemones daugiau nei 200 kartų. Ši milžiniška disproporcija buvo įvardyta ir nušviesta kaip didelį susirūpinimą kelianti problema Valstybės psichikos sveikatos strategijoje, kurią 2007 m. patvirtino Seimas. Tačiau vėliau nebuvo imtasi jokių priemonių, siekiant išspręsti šią sistemine problemą, taigi psichosocialinio poveikio vaikams ir suaugusiems plėtra nėra tarp Sveikatos apsaugos ministerijos ir valdžios prioritetų“ (Independent Human Rights NGOs 2012: 16-17).

Šios įžvalgos patvirtinamos Lietuvos Respublikos ataskaitos apie Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimą 2004-2008 m. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus komentare. „Taip pat šioje srityje išlieka tam tikrų spragų ir netolygumų, atsakomybės už ilgalaikę sistemingą pagalbą vaikui ir šeimai neapibrėžtumo. Specialistų pastebėjimu, iki šiol šalyje infrastruktūra psichikos sveikatos paslaugų teikimui kūdikiams ir mažiems vaikams nėra sukurta ir sistemingai įdiegta šalies mastu, o psichiatrijos pagalba paaugliams atitinka tik minimalius standartus, stokoja lankstumo, švietimo, sveikatos apsaugos ir socialinės apsaugos sektorių konstruktyvaus bendradarbiavimo. Paslaugų forma ir turinys neatitinka paauglių poreikių ir subkultūros. Nėra specializuotų programų paaugliams. Specializuotų psichosocialinės reabilitacijos centrų trūkumas yra

didelė spraga teikiant ilgalaikę psichosocialinę pagalbą vaikams bei paaugliams ir jų šeimoms“.

Pavyzdžiui, 2007 m. birželio 28 d. buvo priimtas įstatymas dėl minimalios ir vidutinės vaiko priežiūros (įsigaliojo 2008 m. sausio 1 d., nauja versija įsigaliojo 2011 m. sausio 1 d.), kurio tikslas sukurti pagalbos sistemą vaikams, turintiems elgesio problemų. Įstatymo nuostatos, ypač apie vaiko minimalią priežiūrą (pagalbą vaikui, vykdoma pagal vaiko nuolatinę gyvenamąją vietą, neatskiriant vaiko nuo tėvų) nėra visiškai įgyvendintos praktikoje, nes nėra sukurta infrastruktūra, būtina pagalbai, vaiko užimtumui, trūksta specialistų, finansavimo ir pan.

3.3. Tinkamos būsto ir gyvenimo sąlygos

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga 2005 m. ir 2008 m. atliko tyrimą apie socialinio būsto nuomos problemas (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolierius 2012). Tyrimai parodė, kad asmenų, įrašytų į sąrašą socialinio būsto nuomai, nuolatos daugėja. Valstybės įsipareigojimai suteikti socialinį būstą labiausiai pažeidžiamiems žmonėms nėra adekvačiai vykdomi, nes vykdoma politika nėra nuosekli, savivaldybės neskiria pakankamai dėmesio socialinio būsto apskaitai (ir atsiskaitymui), teisėtumui ir pagrįstumui socialinio būsto panaudojimo, kontrolės mechanizmai neaiškūs, teisinis reguliavimas nepakankamas.

Asmenys, kurių globa baigiasi, kai jie sulaukia pilnametystės arba jie susituokia arba emancipuojasi, gauna vienkartinę pašalpą būstui (9750 Lt.). Realiai būsto kainos yra gerokai didesnės negu išmoka, tad realios galimybės įsigyti būstą vaikams iš globos įstaigų nėra.

Gyvenimo sąlygos pažeidžiamų grupių (romų, socialinės rizikos, nepasiturinčių šeimų ir pan.) vaikams gali kelti pavojų vaiko gyvybei, sveikatai ir saugumui. Dėl šios priežasties reikia ypatingo valstybės ir vietos valdžios dėmesio šiam klausimui. Lietuvos nacionalinė romų integracijos strategija būsto ir sveikatos apsaugos klausimus apeina.

Sprendimai rekonstruoti ir renovuoti vaikų globos įstaigų pastatus yra vertinami kritiškai, kadangi pastatai yra pritaikyti didelėms vaikų grupėms. Globos institucijos nenori reorganizuoti savo veiklos pagal šeimos aplinkos principus.

3.4. Rekomendacijos sveikatos ir būsto srityje

Lietuva yra tarp pirmaujančių ES šalių pagal bendrą savižudybių skaičių 15-19 metų amžiaus asmenų grupėje. Todėl būtina vaikų ir jaunimo savižudybių prevencijai skirti daugiau dėmesio ir pastangų. Prevencijai sustiprinti būtina teikti didesnę paramą psichologinės pagalbos tarnybai „Jaunimo linija“.

Būtina plėtoti vaiko psichikos sveikatos paslaugas, atsižvelgiant į PSO rekomendacijas ir 2007 m. Seimo patvirtintą Psichikos sveikatos strategiją, įskaitant psichikos sveikatos skatinimą, psichikos sutrikimų prevenciją pirminėje sveikatos priežiūroje, mokyklose, bendruomenėse ir vaikui palankias ambulatorines ir stacionarias vaiko psichikos sveikatos paslaugas.

Būtina adekvačiai remti jaunuolius, kurių globa, sulaukus pilnametystės, baigiasi.

3.5. Neatidėliotini tobulintini politikos aspektai

3.5.1. Pirmas atvejis: holistinės ir integruotos strategijos būtinybė

Skirtingų Lietuvos vaiko gerovės politikos aspektų analizė patvirtina teiginį, kad vaikas buvo ir lieka socialinės politikos pakraštyje. Nepaisant nuoseklios principų

lygmeniu prieš dešimt metų sukurtos Konceptijos, dabartinė vaiko socialinė politika tebėra fragmentiška. Vaiko socialinės politikos klausimai yra išsibarstę kitose socialinės politikos srityse ir nėra pakankamai koordinuojami. Pavyzdžiui, Vaiko gerovės 2013-2018 m. programa ir Programos įgyvendinimo priemonių planas. neapima sveikatos, būsto, švietimo, vaikų dalyvavimo, skurdo rizikos prevencijos klausimų.

3.5.2. Rekomendacija

Norint vaiko politiką ištraukti iš socialinės politikos periferijos, būtina parengti holistišką ir labiau integruotą nacionalinę strategiją. Todėl „svarbu stengtis stiprinti vaikų teises ir rinktis į vaiką orientuotą požiūrį /.../ iškelti aiškius duomenimis pagrįstus politikos tikslus /.../, skatinti integruotą ir koordinuotą sprendimų priėmimą ir taikymą /.../, įtraukti vaikus tarp pagrindinių socialinės politikos klausimų /.../“ (Frazer, Marlier 2012: 21, 22).

3.5.3. Antras atvejis: deinstitucionalizacija

Lietuvoje yra nustatyta trijų tipų globa: šeimoje, šeimynoje ir globos namuose. Valstybė siekia, kad kaip galima mažiau vaikų, netekusių tėvų globos, patektų į vaikų globos įstaigas.

3.1 lentelė. Vaiko globos įstaigų skaičius ir vaikų, globojamų vaiko globos įstaigose, skaičius metų pabaigoje

	metai	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
	įstaigos	5	5	5	5	5	5	5
Kūdikių namai	vaikai	416	391	372	336	339	362	327
Bendrojo lavinimo, specialiosios mokyklos ir specialiojo ugdymo centrai	įstaigos	50	44	45	43	39	37	30
	vaikai	4278	3717	3574	3202	2166	1753	1315
Globos namai vaikams ir jaunimui su negalia (pensionatai)	įstaigos	4	4	4	4	4	5	4
	vaikai	733	724	711	701	713	709	677
Vaikų socializacijos centrai (specialieji auklėjimo ir globos namai)	įstaigos	4	4	4	4	7	6	6
	vaikai	120	127	92	112	181	163	124
Valstybės (apskričių vaikų globos namai)	įstaigos	33	33	33	32	7	7	7
	vaikai	2 772	2 643	2 554	2 267	464	441	407
Savivaldybių vaikų globos namai	įstaigos	21	23	23	32	60	58	57
	vaikai	942	1023	993	1176	2860	2698	2600
Visuomeninių organizacijų ir parapijų vaikų globos namai	įstaigos	14	15	15	20	17	18	18
	vaikai	404	445	453	543	486	555	566
Šeimynos (Šeimyniniai globos namai)	įstaigos	36	35	37	37	39	47	48
	vaikai	277	258	276	279	302	373	408
Laikinosios vaikų globos namai	įstaigos	13	13	13	0	0	0	0
	vaikai	313	308	316	0	0	0	0
Globos grupės ikimokyklinėse ugdymo įstaigose	įstaigos	24	19	21	19	19	14	4
	vaikai	236	192	204	211	138	0	0
Iš viso	įstaigos	204	195	200	196	197	197	179
	vaikų	10491	9856	9545	8827	7649	7054	6424

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

Pagrindiniai ilgalaikės globos pokyčiai yra susiję su apskričių administracijų reforma. 3.1 lentelės duomenys aiškiai parodo, kad likvidavus Apskritis viršininko administracijas, valstybės (apskričių) vaikų globos namų skaičius sumažėjo nuo 33 2006 m. iki 7 2012 m. (-26). Atitinkamai vaikų skaičius valstybės (apskričių) globos namuose sumažėjo nuo 2772 2006 m. iki 407 2011 m. (3.1 lentelė). Didžioji dauguma šių globos namų perėjo savivaldybių žinion. Savivaldybių vaikų

globos namų skaičius išaugo nuo 23 2007 m. ir 2008 m. iki 57 2011 m. (+24) (3.1 lent.), t.y. beveik tiek pat, kiek sumažėjo valstybės (apskričių) vaikų globos namų. Šis pokytis, kai nuo valstybės administravimo pereinama prie savivaldybės administravimo, gali būti suprantamas kaip didėjanti vaiko globos sistemos decentralizacija.

Mūsų skaičiavimai, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis, rodo, kad vaikų, globojamų globos įstaigose, procentas laipsniškai mažėja (3.2 lent.). Tačiau vaikų, globojamų globos įstaigose, procento mažėjimas nereiškia, kad vaikai, turintys specialiųjų poreikių, gauna reikiamas ir tinkamas socialines paslaugas. Šį klausimą reikia analizuoti toliau.

3.2 lentelė. Vaikų globos įstaigose globojamų vaikų skaičius ir procentai

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Vaikų globos įstaigose skaičius	10399	10688	10491	9856	9545	8827	7649	7054	6424
Vaikų globos įstaigose procentas	1.43	1.54	1.57	1.53	1.53	1.46	1.33	1.27	1.18

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

Taigi vaikų globos deinstitutionalizacija yra svarbus klausimas. Pastangos deinstitutionalizuoti suintensyvėjo 2005 m. rudenį, kai NVO grupė ėmėsi vykdyti stebėseną ir parengė ataskaitą „Vaiko teisių padėtis stacionariose globos ir ugdymo įstaigose“ (Globali iniciatyva psichiatrijoje et al. 2006).

Ekspertų grupė apėmė 20 šalyje dirbančių įstaigų. Tyrimas atskleidė, kad gyvenimas stacionarioje globos ir ugdymo įstaigoje nepadedą sėkmingai asmens socializacijai, kuri yra galutinis ugdymo ir auklėjimo tikslas. Priešingai, atsiranda ir stiprėja priklausomybė nuo institucinės globos, nyksta vaikų gebėjimai ir įgūdžiai, kuriuos jie turėjo prieš patekdamį į globos įstaigą. Ekspertų teigimu, taip yra ne tik dėl individualių įstaigose dirbančių žmonių kaltės, bet labiausiai dėl įsisenėjusių sistemos problemų. Atgyvenęs institucinės globos modelis yra puiki dirva visų rūšių prievartai, todėl reformos turi būti nedelsiamos.

Nepriklausomi ekspertai savo ataskaitoje pabrėžė, kad būtina iš esmės keisti požiūrį į institucinės globos įstaigas ir aiškiai suformuluoti jų misiją, atsižvelgiant į JT Vaiko teisių konvencijos principines nuostatas. Būtina neatidėliotinai vykdyti vaikų globos reformą, palaipsniui pereinant nuo didelių vaikų globos namų modelio prie šeimyninių globos namų ar nedidelių šeimynos tipo namų, kurie leistų parengti vaikus savarankiškam gyvenimui visuomenėje. (Žr. Globali iniciatyva psichiatrijoje ir kt. 2005).

2012 m. naujais nariais papildžiusi koalicija pateikė JT Vaiko teisių komitetui alternatyvią ataskaitą „Vaiko teisių padėtis Lietuvoje“ apie trečią ir ketvirtą periodines Lietuvos vyriausybės ataskaitas (Independent Human Rights NGOs 2012). Koalicijos nariai padarė išvadą, kad vaiko globos sistemoje esminių permainų neįvyko. „Nepateisinamai vilkinus, imta reorganizuoti institucinės globos sistemą. Vaiko globos įstaigų tinklo reorganizacijos planas, patvirtintas 2007 m. spalio 11 d. Darbo ir socialinės apsaugos ministro įsakymu, numatė, kad pradėdant 2010 m. kiekvienoje iš įstaigų nebus daugiau negu 60 asmenų, o darbas institucijoje bus organizuojamas pagal šeimyninių globos namų principus. Numatoma, kad iki 2015 m. kiekvienoje šeimynoje vaikų skaičius neviršys aštuonių. Pagal 2009 m. Lietuvos statistikos departamento duomenis, tik nedidelė dalis vaikų gyvena nedideliuose šeimynos tipo globos namuose, o didžioji dauguma tebegyvena dideliuose vaiko globos institucijose. Socialinės apsaugos ir darbo

ministerijos teigimu, 2010 m. 25 valstybiniuose globos namuose buvo daugiau negu 60 vietų“ (Independent Human Rights NGOs 2012: 10).

2011 m. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pradėjo tyrimą dėl padėties kūdikių namuose ir gydymo įstaigose, iškeldama klausimą dėl didelių išlaidų, skiriamų vaikų priežiūrai šiose įstaigose ir jų teisių apsaugos padėties. 2011 m. liepos mėn. Lietuvos Prezidentės iniciatyva buvo surengta konferencija paslaugų pažeidžiamoms gyventojų grupėms klausimu. Ši konferencija sukėlė visuomenės diskusiją apie rimtus paslaugų teikimo, įskaitant paslaugas rizikos grupių vaikams ir vaikams, turintiems negalia, trūkumus. Paaiškėjo nerimą keliantis faktas, jog neefektyvioms vaikų ir suaugusiųjų globos įstaigoms tebėra skiriamos milžiniškos lėšos, įskaitant ES fondus⁸.

Deinstitucionalizacijos gairės buvo patvirtintos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu⁹. Nors daugiau kaip pusė globojamų vaikų auga globėjų (tėvių) šeimose, dauguma jų yra susiję kraujo ryšiais. Vis dėlto per ataskaitinius metus didesnė dalis tėvų globos netekusių vaikų tebėra socialinės globos įstaigose.

Gairėse numatoma iki 2030 m. nuo institucinės globos pereiti prie bendruomenėje teikiamų vaikui ir šeimai paslaugų. Gairėse pabrėžiama, kad deinstitucionalizacijos tikslas suformuoti pagalbos ir paslaugų sistemą, kuri sudarytų galimybes kiekvienam neįgaliam vaikui, likusiam be tėvų globos vaikui gauti individualias jo poreikius atitinkančias paslaugas ir reikiamą pagalbą, įsitraukti į bendruomenės gyvenimą ir dalyvauti jame, nepatiriant socialinės atskirties. Gairės skelbia, kad kiekvienas neįgalus vaikas, biologinėje šeimoje, o jos nesant – globėjų šeimoje, ypatingais atvejais sudarant sąlygas, kiek įmanoma artimesnes šeimos sąlygoms.

Gairėse įsipareigojama iki 2013 m. parengti deinstitucionalizacijos programą ir įgyvendinimo planą. Į tarpžinybinę darbo grupę ketinama įtraukti skirtingų sričių ekspertus, nevyriausybinės organizacijas, dirbančias vaiko teisių ir neįgaliųjų teisių apsaugos srityje.

Šiuo metu vis dėlto nėra aišku, ar tai galima laikyti pirmais realių pokyčių ženklais, ar tai bus dar vienas nesėkmingas bandymas įveikti palikimą sistemos, kuri, nepaisant daugybės jos neveiksmingumo ir žalingumo įrodymų, labai sumaniai priešinasi pokyčiams. Suprantama, kad reikia neatidėliotinių politinių sprendimų, kad būtų galima pradėti iš naujo deinstitucionalizacijos procesą, o svarbiausia nebesiūsti vaikų į stacionarias globos įstaigas. Tik tada, kai šios Gairės taps politiniais sprendimais, bus pagrindo manyti, kad padėtis keičiasi. Dauguma vaikų globos namų priklauso savivaldybėms, kurios turi savo interesų ir yra pakankamai savarankiškos, kad pasipriešintų deinstitucionalizacijos procesui.

3.5.4. Rekomendacijos deinstitucionalizacijos srityje

Būtina paspartinti deinstitucionalizacijos procesą ir užtikrinti, kad kiekviena globos pakopa būtų individualizuota ir finansiškai nepriklausoma nuo valstybės ir kad sprendimus būtų galima priimti, atsižvelgiant į vaiko interesus, poreikius, padėti ir kitas aplinkybes. Būtina pradėti įgyvendinti Deinstitucionalizacijos gaires.

Pirmiausia būtina imtis spęsti mažų vaikų deinstitucionalizacijos problemą ir sukurti alternatyvias paslaugas, siekiant, kad 0-3 m. vaikai išvis nepatektų į stacionarias globos įstaigas.

⁸ <http://psichikosveikata.wordpress.com/2011/04/07/apie-tikruosius-prioritetus/>

⁹ 2012 m. lapkričio 16 d. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Nr. A1-517 „Dėl neįgaliųjų vaikų, likusių be tėvų globos vaikų, suaugusių neįgaliųjų asmenų socialinės globos namų deinstitucionalizacijos strateginių gairių patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 2012, Nr. 135-6912).

Būtina imtis veiksmingų priemonių, skatinant alternatyvią globą šeimose (šeimoms nariai arba kvalifikuoti ir parengti globėjai) tėvų globos netekusiems vaikams.

Būtina stengtis užtikrinti vaiko ryšius su tėvais (kai vaikas dėl kokių nors priežasčių yra atskirtas nuo tėvų arba vieno iš jų), palaikyti ir stiprinti juos, jeigu tai atitinka svarbiausius vaiko interesus.

4. Vaikų skurdo ir socialinės atskirties mažinimas Europos semestre

Nacionalinė reformų programa atspindi Vaiko gerovės 2013-2018 m. programą ir ją papildančias įgyvendinimo priemones. 2013-2018 m. planas ir priemonės skiriasi nuo 2005-2012 m. programos ir priemonių pagal finansinius asignavimus. Bent jau dokumentuose 2013-2018 m. planui ir priemonėms skirta daugiau lėšų.

Įgyvendinant Vaiko globos sistemos reorganizavimo strategiją, 2012 m. įsteigti vaiko dienos centrai, kur teikiamos nestacionarios dienos priežiūros paslaugos vaikams ir jų šeimoms nariams. 2012 m. iš valstybės biudžeto šiam tikslui buvo skirta 7,3 mln. Lt.; 2013-2018 m. laikotarpiui planuojama skirti 84 mln. Lt.

2012 m. toliau buvo skiriamos lėšos vaikų dienos centrams, kurie teikia ambulatorines globos paslaugas vaikams ir jų šeimoms nariams. 2012 m. finansavimas buvo skirtas 25 projektams, dalyvavusiems globėjų ir įtėvių paieškos, atrankos, konsultavimo ir pagalbos jiems teikimo paslaugų projektų konkurse. 2012 m. 315 šeimų, norinčių tapti vaiko globėjais arba ketinančių įsivaikinti, dalyvavo mokymuose pagal globėjų (rūpintojų) ir įtėvių rengimo ir mokymosi programą PRIDE. Be to, buvo teikiama pagalba šeimoms, kurios globoja vaikus arba yra įsivaikinusios vaikus – tokią pagalbą gavo 521 globėjas (rūpintojas) arba įtėvis. Šiuo metu Lietuvoje yra 56 PRIDE programos mokytojai, kurie rengia būsimus globėjus (rūpintojus). 2012 m. buvo paskelbtas kompleksines paslaugas krizės ištiktiems vaikui ir motinai (tėvui) teikiančių institucijų ir organizacijų projektų konkursas; paskirtas finansavimas 21 projektui.

Siekiant užtikrinti vaiko teisę augti šeimoje ir sumažinti vaikų vaiko globos įstaigose skaičių, 2012 m. buvo paskelbtas globėjų (įtėvių) paieškos, rengimo, atrankos, konsultavimo ir pagalbos jiems paslaugų teikimo projektų konkursas. Paskirtas finansavimas 25 konkursą laimėjusiems projektams. 2012 m. 315 šeimos, norinčios tapti vaiko globėjais arba įtėviais dalyvavo būsimų ir esamų vaiko globėjų ir įtėvių rengimo programos PRIDE mokymuose. Be to, buvo teikiama pagalba šeimoms, kurios jau globoja vaikus arba yra įsivaikinusios; 2012 m. tokia pagalba buvo suteikta 521 globėjui (įtėviui) (NRD 2013; 64-65). Per 2013-2018 m. laikotarpį šiai veiklai planuojama skirti 7 mln. Lt.

Planuojama toliau plėtoti paslaugas šeimoms, įtraukiant nevyriausybinės organizacijas ir skatinant bendruomenes veikti aktyviau: steigti nestacionarius socialinius dienos centrus vaikams ir jų šeimoms, organizuoti vaiko globą šeimoje, rengti būsimus globėjus ir įtėvius, teikti visapusiškas paslaugas vaikams, tapusiems smurto aukomis. Įgyvendinant Vaiko gerovės 2013-2018 m. programą, numatyta finansuoti nevyriausybinės organizacijas.

Nevyriausybinėms organizacijoms, dirbančioms vaiko teisių apsaugos srityje, 2013 m. lėšos planuojamos skirti konkursine tvarka. 2013 m. planuojama įgyvendinti Europos ekonominės erdvės finansinio mechanizmo programą, skirtą rizikos grupės vaikams ir jaunimui. Vaikų dienos centrų ir atvirų jaunimo centrų veiklai planuojama panaudoti Europos ekonominės erdvės finansinio mechanizmo lėšas. 2013 m. planuojama įsteigti centrą specializuotų paslaugų vaikams, tapusiems smurto arba seksualinės prievartos aukomis, ir jų šeimoms nariams.

Nevyriausybines organizacijos, dirbančios šeimos gerovės srityje, bus finansuojamos, įgyvendinant Nacionalinę demografinę (gyventojų) politikos strategiją. 2013 m. planuojama finansuoti 22 projektus.

Vienas iš pagrindinių 2013 m. uždavinių yra parengti socialinės atskirties mažinimo 2014-2020 m. veiksmų planą, ypatingai pabrėžiant vaikus ir jaunimą. Siekiama sutelkti visas pastangas, kad veiksmų planas būtų paremtas išsamia socialinių problemų analize, taip pat būtų susietas su įvairiomis politikos kryptimis (užimtumas, švietimas ir mokslas, sveikatos apsauga, kultūra, regionų politika ir t.t.). Didelis dėmesys bus skiriamas tam, kad socialiniai partneriai ir nevyriausybiniis sektorius būtų aktyvesni ne tik rengiant veiksmų planą, bet ir jį įgyvendinant bei prisiimant ir dalijantis atsakomybe už pagrindinių tikslų įgyvendinimą. Naujų būdų, kaip skatinti dalyvavimą, sprendžiant skurdo ir socialinės atskirties problemas, bus ieškoma bendradarbiaujant, labiausiai akcentuojant vietos lygmens socialines inovacijas įgyvendinant skurdo ir socialinės atskirties mažinimo politiką.

Principas „pinigai paskui mokinį“ buvo įgyvendintas visuose švietimo sektoriuose. Vaikų nuo vienerių iki šešerių metų, lankančių ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigas, procentas padidėjo. Toliau buvo įgyvendinamos integruojančio ugdymo idėjos: tik 1,2 proc. specialiųjų poreikių turinčių mokinių mokosi specialiose mokyklose arba klasėse. Mokinių ir visos visuomenės kompiuterinis raštingumas ir verslumo įgūdžiai pagerėjo, bet mokinių pilietinių žinių lygis liko beveik nepakitęs.

Keliamas tikslas 18-24 m. jaunuolių, paliekančių mokyklą, skaičių sumažinti iki 9 proc. Anksti švietimo sistemą paliekančių asmenų 2009 m. buvo 8,7 proc., 2010 m. – 8,1 proc., 2011 m. – 7,2 proc. Dideli skirtumai tebėra tarp miesto ir kaimo (atitinkamai 4,6 ir 12,2 proc. 2011 m). Manoma, kad pagrindinės tokių skirtumų tarp regionų priežastys yra neoptimalus mokyklų tinklas, neišvystyta švietimo paramos infrastruktūra ir nepakankama mokytojų kvalifikacija ir kompetencija.

Įgyvendintos šios priemonės:

- Nuo 2011 m. iki 2012 m. pabaigos buvo įsteigta nevalstybinės ikimokyklinio ugdymo įstaigos pagal Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo plėtros 2011-2013 m. programą. Beveik 6000 tėvų, auginančių ikimokyklinio amžiaus vaikus, turėjo galimybę ugdyti juos valstybinėse, savivaldybių arba nevalstybinėse įstaigose pagal ikimokyklinio ugdymo programas. Remiantis 2012 m. gruodžio 10 d. duomenimis, pagal ikimokyklinio ugdymo programą buvo ugdomi 87 872 vaikai. Ikimokyklinio ugdymo prieinamumas žymiai padidėjo kaime iki 19,58 proc. (mieste 6,22 proc.). 2012 m. buvo skirta 7,08 mln. Lt. iš ES SF projekto „Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo plėtra“. Per 2012 m. pirmus tris ketvirčius 4 333 ikimokyklinio ugdymo krepšelių buvo finansuojami pagal mokinio krepšelio metodą. Tikimasi, kad kokybiškas ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymas padės vaikams lengviau susidoroti su formaliuoju ugdymu.
- Įgyvendinant Specialaus ugdymo plėtros 2009-2013 m. programos priemones, 2012 m. toliau buvo įgyvendinami šie ES struktūrinių fondų lėšomis finansuojami projektai: „Specialiųjų mokymo priemonių rengimas, II etapas“, „Specialiųjų ugdymo poreikių turinčių vaikų ugdymo formų plėtra, II etapas“, „Specialiųjų mokyklų reorganizavimas, metodologinių centrų steigimas“, „Pagalbos mokiniui efektyvumo ir kokybės plėtra, II etapas“.
- Įgyvendinant Nacionalinę jaunimo politikos plėtros 2011-2019 m. programą, 2012 m. darbo grupė parengė gaires, kaip tobulinti vaikų

mokymą mažumų kalbomis; tai pat remiantis vaikų mokymo mažumų kalbomis tobulinimo gairėmis, buvo parengtas veiksmų planas.

- Įgyvendinant Nacionalinę 2003-2012 m. Švietimo strategiją, 2012 m. buvo parengti mokyklos autonomijos plėtros modeliai ir projektai (buvo paskelbtos dvi publikacijos : „Lyderystės plėtros mokykloje modelis“ ir „Longitudinio lyderystės švietime tyrimo instrumentai ir metodologija“), pradėta įgyvendinti formalus mokymo programa „Lyderystė švietime“, parengta 15 savivaldybių ir mokyklų lyderystės modelių.

5. Atitinkamų ES finansinių instrumentų mobilizavimas

Įgyvendinant Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų 2007-2013 m. programos, kurią administruoja Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 1 Prioritetą „Kokybiškas užimtumas ir socialinė aprėptis“, buvo siekiama šių tikslų:

1. pagerinti darbuotojų ir įmonių gebėjimą prisitaikyti prie rinkos poreikių;
2. skatinti užimtumą ir žmonių dalyvavimą darbo rinkoje;
3. didinti socialinę aprėptį.

Kaip matyti iš 5.1 lentelės, vaikai Europos socialinio fondo projektuose yra atstovaujami trijose tikslinėse grupėse: vaikai, augantys socialinės rizikos šeimose, vaikai turintys negalią ir tėvų globos netekę vaikai.

5.1 lentelė Projektai pagal tikslines grupes 2013 m. gegužės 1 d.

Tikslinė grupė	Projektų skaičius	Skirta ES fondų lėšų, mln. litų
Suaugę asmenys su negalia	35	114.79
Socialinės rizikos šeimos	31	37.83
Pagyvenę asmenys	9	12.31
Neįgalūs vaikai	6	10.27
Socialinės rizikos suaugę asmenys	11	14.2
Be tėvų globos likę vaikai	16	29.62
Mišrių socialinių paslaugų įstaigos	79	133.97
Darbdaviai ir asmenys, ieškantys darbo bei siekiantys profesinės karjeros	1	73.19

Šaltinis: Socialinis pranešimas 2012-2013

ES paramos portalo analizė patvirtina, kad vaiko socialinė politika yra fragmentiška. Paremti projektai yra skirti labai įvairioms problemoms: prekyba vaikais, TV pramoginės laidos, pastatų rekonstrukcija ir magistro programa socialiniams darbuotojams, dirbantiems daugiakultūroje aplinkoje ir pan. Aiškinimas gali būti dvejopas – arba paieškos sistema yra neadekvati, arba ES parama Lietuvos vaikams stokoja strateginių prioritetų ir nuoseklaus požiūrio.

5.2 lentelė. Su vaikais susiję projektai iš svetainės www.esparama.lt

Pavadinimas ir įgyvendinimo laikotarpis	Organizacija	Suma Lt.	Trumpas aprašymas
Prekybos vaikais prevencijos priemonių sukūrimas ir įgyvendinimas Lietuvoje 2013-2015	Visuomeninė organizacija „Gelbėkit vaikus“	408010	Projekto tikslas – padidinti prekybos vaikais prevencijos priemonių prieinamumą ir vykdymą, siekiant sumažinti prekybos vaikais atvejų skaičių Lietuvoje, didinti problemos žinomumą visuomenėje ir apsaugoti vaikus nuo galimų prekybos žmonėmis rizikų. Projekto uždaviniai (1) Visuomenės informavimo ir švietimo priemonių bei renginių, skirtų prekybos vaikais prevencijai vykdyti organizavimas; (2) Supervizijų vykdymas tarpdisciplininio lygmeniu.
Jungtinės magistrantūros studijų programos „Socialinis darbas su vaikais ir jaunimu“ rengimas ir įgyvendinimas 2012-2015	Mykolo Riomerio universitetas	782085	Projektas skirtas parengti profesionalų socialinį darbuotoją, gebantį tirti kultūriškai sąlygotą praktiką integruojant ir plėtojant profesines žinias, gebėjimus, vertybes. Projekto tikslas – gerinti studijų kokybę ir didinti tarptautiškumą, sukuriant ir įgyvendinant jungtinę magistrantūros studijų programą, skirtą parengti socialinio darbo su vaikais ir jaunimu profesionalą.
Lietuvos tūkstantmečio vaikai 2011-2014	Viešoji įstaiga „Pirmoji kava“	1992400	Projektas „Lietuvos tūkstantmečio vaikai“ yra skirtas ugdyti visuomenės pilietines kompetencijas skatinant mokinių pilietinį aktyvumą, inicijuojant savanorystės, pilietiškumo projektus kiekvienoje Lietuvos mokykloje, efektyviai ir tikslingai vykdyti vaikų ir jaunimo edukacines programas, įgyvendinti iniciatyvas, skirtas pilietinėms, socialinėms, asmeninėms šalies vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų kompetencijoms ugdyti. Visa tai turėtų skatinti TV viktorina.
Lakštingalų gatvės vaikai 2011-2013	Vilniaus specialiojo ugdymo centras „Aidas“	288633	Projekto metu bus teikiamos specialiosios pedagoginės pagalbos paslaugos bei neformaliojo specialiųjų poreikių asmenų švietimo paslaugos. Projekte dalyvaujančioje įstaigoje yra 65 specialiųjų poreikių vaikai, kuriems pedagoginės psichologinės tarnybos (PPT) išvadose yra nurodyta modifikuoti bendrojo lavinimo programas.
Šeimos namų infrastruktūros plėtra 2011-2013	Lietuvos agentūros „SOS vaikai“ Panevėžio skyrius	1058821	Teikiamo projekto tikslas - socialinės globos ir socialinės priežiūros paslaugų prieinamumo, kokybės gerinimas ir paslaugų įvairovės didinimas; uždavinys – modernizuoti Šeimos namus. Projekto tikslinė grupė – socialinės rizikos šeimos.
Vaikai priežiūroje – tėvai darbe: Rizikos grupės asmenų integravimas į darbo rinką, sudarant sąlygas mažamečių vaikų priežiūrai kaimo seniūnijose 2009-2012	Jungtinių tautų vystymo programa	1662877	Kaimo vietovėse įprasta, jog ikimokyklinio amžiaus vaikų motinos nedirba, nes, jų teigimu, nėra kam prižiūrėti vaikų. Iš dalies, tai yra motyvacijos problema, tačiau socialinių paslaugų kaimuose vaikams ir šeimoms labai trūksta. Projekto tikslas – sukurti ir įgyvendinti inovatyvius, vietos reikmėms, infrastruktūrai bei ištekliams pritaikytus socialinių paslaugų modelius, kurie: sudarys sąlygas tėvams palikti vaikus tinkamoje priežiūroje, motyvuos tėvus naudotis paslaugomis, skatins tėvus

			dalyvauti darbo rinkoje (taip pat įdarbinant naujai kuriamų paslaugų teikime), mažins šeimų gyvenančių iš soc. išmokų skaičių, gerins sąlygas vaikų, augančių rizikos šeimose, raidai.
--	--	--	--

Šaltinis: <http://www.esparama.lt/>

6. Literatūros sąrašas

Bradshaw J., P. Hoelscher and D. Richardson (2007) An Index of Child Well-Being in the European Union. *Social Indicators Research* 80: 133–177. <http://www.york.ac.uk/inst/spru/research/unicef/EUversion.pdf>

Bradshaw J., D. Richardson (2009) An Index of Child Well-Being in Europe. In: *Child Indicators Research*, Vol. 2, Issue 3, p. 319-351. <http://www.york.ac.uk/inst/spru/research/unicef/EU29.pdf>

Bradshaw, J., B. Martorano, L. Natali and C. de Neubourg (2013) 'Children Subjective Well-being in Rich Countries', *Working Paper 2013-03*, UNICEF Office of Research, Florence.

The Constitutional Court of the Republic of Lithuania (2011) Ruling on the Compliance of the Provisions of the State Family Policy Concept as Approved by Resolution of the Seimas of the Republic of Lithuania No. X-1569 "On the Approval of the State Family Policy Concept" Of 3 June 2008 With the Constitution of the Republic of Lithuania <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2011/r110928.htm>

Gruzevskis, B. and I. Blaziene (2012) Work incentives/disincentives in Lithuania http://www.eu-employment-observatory.net/resources/reports/Lithuania_Work_Incentives-Disincentives.pdf

Confederation „NGO for Children“ (2010) Comment on the report „Implementation of the United Nations Convention on the Rights of Child in Lithuania in 2004-2008“ by the Republic of Lithuania http://www.crin.org/docs/Lithuania_NGO%20Confederation%20for%20Children_CRC%20Report.pdf

European Commission (2013) Commission Recommendation of 20 February 2013 Investing in children: breaking the cycle of disadvantage. http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/files/c_2013_778_en.pdf

European Commission, Eurostat (2012) Measuring Material Deprivation in the EU: Indicators for the whole population and child-specific indicators. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-RA-12-018/EN/KS-RA-12-018-EN.PDF

EAPN/Eurochild (2013) Towards Children's well-being in Europe, an explainer on child poverty in the EU <http://www.eapn.eu/en/news-and-publications/publications/eapn-books/towards-children-s-well-being-in-europe-eapn-and-eurochild-s-explainer-on-child-poverty-in-the-eu-is-out>

European Commission, Social Protection Committee (2012) Annex to the SPC Ad-Hoc Group Advisory Report "Tackling and Preventing Child Poverty, Promoting Child Well-Being", Adopted On June 7, 2012

European Commission, Social Protection Committee (2008), Child poverty and well-being: Current status and way forward, Report prepared by the EU Task-Force on Child Poverty and Child Well-Being, Luxembourg: Office for official Publications of the European Communities. <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=751&langId=en&pubId=74&type=2&furtherPublish=yes>

European Commission (2013) Recommendation on Investing in children: breaking the cycle of disadvantage. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:059:0005:0016:EN:PDF>

European Commission (2013) Communication on Towards Social Investment for Growth and Cohesion – including implementing the European Social Fund 2014-2020. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2013:0083:FIN:EN:PDF>

European Commission, Social Protection Committee (2012) Promoting Child Well-Being. <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=758>

European Commission, The Social Protection Committee (2008) Child Poverty and Well-Being in the EU: Current status and way forward. <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&furtherPubs=yes&langId=en&pubId=74>

Independent Human Rights NGOs (2012) Rights of the Child in Lithuania: Alternative NGO Report for the UN Committee on the Rights of the Child on the third and fourth periodic reports by the Government of Lithuania. http://www.hrmi.lt/uploaded/PDF%20dokai/CRC_Alternative_Report_Lithuania_NGO_Group_20120816_2.pdf

Frazer, H., E. Marlier (2012) Current situation in relation to child poverty and child well-being: EU policy context, key challenges ahead and ways forward, a report for the Cypriot EU Presidency. http://www.ceps.lu/publi_viewer.cfm?tmp=1899

Globali iniciatyva psichiatrijoje, Lietuvos telefoninių psichologinės pagalbos tarnybų asociacija, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, Lietuvos sutrikusio intelekto žmonių globos bendrija 'Viltis', Paramos vaikams centras Žmogaus teisių stebėjimo institutas (2006) Vaiko teisių padėtis Lietuvos stacionariose globos ir ugdymo įstaigose, Tyrimo ataskaita. <http://www.hrmi.lt/en/our-work/research197/archive/2005-2006-childs-rights-in-residential-care/>

The Government of the Republic of Lithuania (2013) Lithuania: National Reform Programme 2013 http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/nd/nrp2013_lithuania_en.pdf

The Government of the Republic of Lithuania (2005) Vaiko gerovės valstybės politikos strategijos įgyvendinimo priemonių 2005–2012 metų planas http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=250552&p_query=&p_tr2=

The Government of the Republic of Lithuania (2005) Vaiko gerovės valstybės politikos strategija http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=250552&p_query=&p_tr2=

Guio, A.-C., D. Gordon and E. Marlier (2012) Measuring material deprivation in the EU: Indicators for the whole population and child-specific indicators, Eurostat Methodologies and working papers, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities (OPOCE). http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-RA-12-018/EN/KS-RA-12-018-EN.PDF

Lazutka, R., A. Poviliunas (2013) Assessment of progress towards the Europe 2020 objectives, A Study of National Policies, Lithuania

Martorano, B., L. Natali, C. de Neubourg and J. Bradshaw (2013) 'Child Well-being in Advanced Economies in the Late 2000s', *Working Paper 2013-01*. UNICEF Office of Research, Florence. http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/iwp_2013_1.pdf

Martorano, B., L. Natali, C. de Neubourg and J. Bradshaw (2013) 'Child Well-being in Economically Rich Countries: Changes in the first decade of the 21st century', *Working Paper 2013-02*. UNICEF Office of Research, Florence. <http://www.unicef-irc.org/publications/685>

The Ministry of Social Affairs and Labour (2012) Vaiko gerovės programa 2013-2018 m. [The Programme of Children Welfare for 2013-2018] http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=438640&p_query=VAIKO%20GEROV%20CBS%202013%20962018%20MET%D8%20PROGRAMA&p_tr2=2

The Ministry of Social Affairs and Labour (2012) Vaiko gerovės 2013–2018 m. programos įgyvendinimo priemonių planas [Plan of Implementation of the Measures of the Programme of Children Welfare for 2013-2018] http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=438640&p_query=VAIKO%20GEROV%20CBS%202013%20962018%20MET%D8%20PROGRAMA&p_tr2=2

The Ombudsperson for Children's Rights of the Republic of Lithuania (2012) Comment of the Ombudsperson for Children's Rights of the Republic of Lithuania for the Report of the Republic of Lithuania on the Implementation of the United Nations Convention on the Rights of the Child in Lithuania in 2004 – 2008. <http://www3.lrs.lt/docs2/EMLSKFCI.PDF>

The Ombudsperson for Children's Rights of the Republic of Lithuania (2012a) Annual Report 2011. <http://www3.lrs.lt/docs2/JIARESLS.PDF>

The Ombudsperson for Children's Rights of the Republic of Lithuania (2012b) Co-operation meeting on children's rights, 29-30 March 2012, Tallinn. <http://www.rbkc.gov.uk/communityandlocalife/keepingthecommunitysafe/againststhumantrafficking/idoc.ashx?docid=253b499b-e7c7-4639-8c69-60f533ddcb77&version=-1>

Poviliunas, A. (2007) Tackling child poverty and promoting the social inclusion of children, A study of national policies, Lithuania

Public Audit Report (2012) Effectiveness of Organisation of Child Rights Protection: Summary. www.vkontrole.lt

Public Audit Report (2013) Ar vaikų socializacijos centrų veikla rezultatyvi [Are the Activities of Children Socialization Centres Effective]

The Seimas of the Republic of Lithuania (2003) Concept of State Policy on Child Welfare. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=242678

The Seimas of the Republic of Lithuania (2002) Labour Code (As last amended on 9 December 2010 – No XI-1219) http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=391385

The Seimas of the Republic of Lithuania (2011) Law Amending the Law of the Republic of Lithuania on Cash Social Assistance for Poor Families and Single Residents <http://www.socmin.lt/index.php?418287030>

The Seimas of the Republic of Lithuania (2012) Law on Social Assistance for Pupils http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=420175

The Seimas of the Republic of Lithuania (2007) Law on Support for Employment http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=298481

Salanauskaite, L. and G. Verbist (2013) Is the neighbour's grass greener? Comparing family support in Lithuania and four other New Member States. In: Journal of European Social Policy, 23(3) 315–331

SOS Children's Villages International (2012) A Snapshot of Alternative Care Arrangements in Lithuania. <http://www.sos-childrensvillages.org/What-we-do/Child-Care/Quality-in-Care/Advocating-Quality-Care/Documents/Alt-Care-Lithuania-EN.pdf>

UNICEF Innocenti Research Centre (2007) Child in perspective: An overview of child well-being in rich countries. A comprehensive assessment of the lives and well-being of children and adolescents in the economically advanced nations. Report Card 7. <http://www.unicef.org/media/files/ChildPovertyReport.pdf>

UNICEF Office of Research (2013) 'Child Well-being in Rich Countries: A comparative overview', Innocenti Report Card 11, UNICEF Office of Research, Florence. <http://www.unicef-irc.org/publications/683>

TARKI and Applica (2010) Child Poverty and Child Well-Being in the European Union, Report prepared for the European Commission, Budapest-Brussels. www.tarki.hu/en/research/childpoverty/index.html

TÁRKI (2011) Child Well-Being in the European Union: Better Monitoring Instruments for Better Policies. Report prepared the State Secretariat for Social Inclusion of the Ministry of Public Administration and Justice, Budapest.

Žalimienė, L., R. Lazutka, D. Skučienė, J. Aidukaitė, J. Kazakevičiūtė, J. Navickė, V. Ivaškaitė-Tamošiūnė (2011) Socialinis teisingumas švietime: teorinė samprata ir praktinis vertinimas Vilnius: ŠMM ir LRTC.

